

תוכן

1.....	מקרא.....
3.....	חז"ל.....
3.....	מאמר ר' כרוספדאי / קרוספא בשם ר' יוחנן על שלשה ספרי ראש השנה.....
3.....	עוד מאמרים על ספרי זכרון חיים ומתים.....
5.....	ספרך אשר כתבת.....
5.....	המקרא.....
5.....	חז"ל.....
5.....	מפרשי התורה.....
9.....	לקט ראשונים על הספרים.....
9.....	רס"ג.....
9.....	ר"י אבן צדיק.....
10.....	רמב"ם.....
12.....	קבלה.....
12.....	ספר יצירה ומפרשים.....
12.....	זוהר.....
12.....	סוד ג' הספרים.....
13.....	ספרי הזכרונות והפתקין.....
14.....	ראשונים חברי הזוהר.....
15.....	ראשונים.....
17.....	אחרונים.....
18.....	חסידות.....
21.....	תומס אקווינס.....
23.....	יעקב צ. מאיר.....

- ג. משנה התורה הזאת למלך
- ד. כתיבת שירת האזינו

כתיבות תורה וזכרון

- א. כתב זאת זכרון בספר למחות את עמלק
- ב. כתיבת הלוחות (ב"פ)
- ג. כתיבת ספר הברית (ב"פ)
- ד. כתיבת המסעות בפרשת מסעי
- ה. כתיבת ספר התורה ע"י משה
- ו. כתיבת שירת האזינו ע"י משה
- ז. כתיבת התורה על האבנים בהר עיבל

ספרו של ה'

מקרא

ספרים הנזכרים בתורה

הכתובים מלפנים או בתורה

- א. ספר תולדות אדם
- ב. ספר מלחמת יי

מצוות לכתוב

ספרים פרטיים

- א. ספר אלות הסוטה
- ב. ספר כריתות

ספר התורה?

- א. מספרך אשר כתבת.. אמחנו מספרי
- ב. והיה הנשאר בציון... כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעיה ד, ג)
- ג. ויקשב יי וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו (מלאכי)
- ד. שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך (תהלים נו, ט לפי מחברת מנחם ורד"ק)
- ה. ימחו ספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו (תהלים סט)
- ו. גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו ימים יצרו ולא אחד בהם (תהלים קלט)
- ז. דינא יתיב וספרין פתיחין (דניאל ז, י)
- ח. ימלט כל הנמצא כתוב בספר (דניאל יב, א)
- ט. [משל: ספר הזכרונות של אחשורש, ספר דברי הימים של מלכי יהודה וישראל. בכתובת אחרים 'המגלה ארון זה ימח ספרו']

מגילות וספרים במראות נבואה

- א. יד שלוחה אלי והנה בו מגילת ספר... אכול את המגילה הזאת.. ואכלה ותהי בפי כדבש למתוק (יחזקאל ב, ט – ג, ג)
- ב. ואשא עיני ואראה והנה מגלה עפה.. אני רואה מגלה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה (זכריה ה, א- ב)

החטאים והזכויות כתובים וחתומים לפניו

- א. הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי (לפי רש"י ועוד שמדובר על דברי וחטאי הגוים)
- ב. הנה כתובה לפני לא אחשה (ישעיה סה, ו)
- ג. חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שמיר חרושה על לוח לבם (ירמיהו יז, א)
- ד. ויקשב יי וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו (מלאכי)
- ה. ביד כל אדם לחתום לדעת כל אנשי מעשהו (איוב לז, ז)

הכתיבה כגזירת דין

- א. כתבו את האיש הזה

הכתובים כאנשים הרשומים החשובים

ב.

תהלים מ

אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי

והתוית תו ביחזקאל ט ד

ולא שמייע דאמ' ר' קרוספא בשם ר' יוחנן: שלש פינקסיות הם, אחת שלצדיקים גמורין ואחת שלרשעים גמורין ואחת שלבינוניים.

זה שלצדיקים גמורין כבר נטלו איפופסי של חיים מראש השנה.

זה שלרשעים גמורין כבר נטלו איפופיס שלהן מראש השנה.

שלבינוניים כבר ניתן להן עשרת ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים, אם עשו תשובה – נכתבין עם הצדיקים, ואם לאו – נכתבין עם הרשעים.

מה טעם? **ימחו מספר** – אילו הרשעים, **חיים** – אילו הצדיקים, ועם צדיקים אל יכתבו – אילו הבינוניים.

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פסקא כד - שובה

וי"י נתן קולו לפני חילו וג' (יואל ב: יא). וי"י נתן קולו לפני חילו, בראש השנה. כי רב מאד מחנהו - אילו ישראל. וכי עצום עושי דברו - שהוא מעצים כוחן של צדיקים שעשו רצונו. כי גדול יום י"י ונורא מאד - זה יום הכיפורים.

ומי יכילנו - דמר ר' קריספא בשם ר' יוחנן שלש פינקסיות הן, אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעי גמורים ואחת של בינוניים.

אלה לחיי עולם (דניאל יב: ב), אמר רבי אילו הצדיקים גמורים. ואלה לחרפות לדראון עולם אילו רשעים גמורים.

ימחו מספר (תהלים סט: כט), אילו הרשעים. **חיים** אילו הצדיקים. ועם צדיקים אל יכתבו אילו בינוניים שנתן להם הקדוש ברוך הוא עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, אם עשו תשובה ניכתבים עם הצדיקים ואם לאו, נכתבים עם הרשעים.

לפיכך מזהיר הושע את ישראל ואומר להם **שובה ישראל** (הושע יד: ב).

עוד מאמרים על ספרי זכרון חיים ומתים

בראש השנה

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף י עמוד ב

דאמר רבי אבהו, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביום הכיפורים? אמר להן: אפשר, מלך יושב על

חז"ל

מאמר ר' כרוספדאי / קרוספא בשם ר' יוחנן על שלשה ספרי ראש השנה

בבלי ראש השנה טז, א

אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן:

שלשה ספרים נפתחין בראש השנה,

- אחד של רשעים גמורין.
- ואחד של צדיקים גמורין.
- ואחד של בינוניים.

צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים.

רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה.

בינוניים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים.

זכו - נכתבין לחיים, לא זכו - נכתבין למיתה.

אמר רבי אבין:

מאי קרא - **ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו,**

ימחו מספר - זה ספרן של רשעים גמורין,

חיים - זה ספרן של צדיקים,

ועם צדיקים אל יכתבו - זה ספרן של בינוניים.

רב נחמן בר יצחק אמר מהכא:

ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת,

מחני נא - זה ספרן של רשעים,

מספרך - זה ספרן של צדיקים,

אשר כתבת - זה ספרן של בינוניים.

ירושלמי ראש השנה א, ג

ר' חיייה בר בא בעי: תבואה שלקת בערב הפסח, מאי זה דין לוקה? אין תימר משתא דעלת - עד כדון לא עלת. אין תימר משתא דנפקת - הכן הוות מורכה כל שתא מלקי כדון? אילו שמתים מראש השנה ועד יום הכיפורים, מאי זה דין הם מתים? אין תימר משתא דעלת - עד כדון לא עלת. אין תימר משתא דנפקא - הכן הוון מורכין כל שתא ממות כדון.

בתוך החדרים ובתוך המערות, אמר להן אני הוא שבנית את המערות ומפני מה אתם מטמינין עצמכם בהן, כך הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם (שם /ישעיהו כ"ט/) הפככם אם כחומר היוצר יחשב, מדמין צורה ליוצרה נטיעה לנוטעה, כי יאמר מעשה לעושהו לא עשני ויצר אומר ליוצרו לא הבין, הלא עוד מעט מזער ושב לבנון לכרמל, לבית מלכות, והכרמל ליער יחשב, לחורשי דבני אינש, (שם /ישעיהו כ"ט/) ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר, זה ספר תולדות אדם.

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כד סימן ב

אמר רבי יהודה בר סימון עד שאדם הראשון מוטל גולם לפני מי שאמר והיה העולם הראה לו דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור וסופריו, דור דור ומנהיגיו, שנאמר (שם /תהלים קל"ט/) גלמי ראו עיניך גולם שראו עיניך כבר הם כתובים על ספרו של אדם הראשון, הוי זה ספר תולדות אדם.

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כד סימן ג

ג בר קפרא פתח (שם /תהלים /סט) ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו, ימחו מספר חיים, מספר תולדות של מטה, ועם צדיקים אל יכתבו מספר תולדות של מעלה, תני בר קפרא בכל מקום שנאמר חי, צדיק, ארפכשד חי שלח חי, דבר אחר ימחו מספר חיים, מספר תולדות של אדם.

כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפנינו וישראל אומרים שירה לפני?

ההוספות לתפלה (זמן הגאונים)

זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים

וכתוב לחיים טובים כל בני ברייתך

בספר חיים... נזכר ונכתב לפניך..

זכירה כללית

אבות ב, א

וכל מעשיך בספר נכתבים

מסכת ברכות

תרין מיתכבן מילייהו בספר הזכרונות

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טז עמוד א

אמר רבי אסי: דרש רבי שילא איש כפר תמרתא: ומה כתב שלמטה שלזכותן של ישראל אינו נמחק - כתב שלמעלה לא כל שכן?

ספרים בדין

מסכתות קטנות מסכת שמחות דרבי חייה פרק ד

אחד רשעים ואחד צדיקים נכתבין בפני עצמן, שנאמר ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו.

רבי אומר שני ספרים הם, אחד של צדיקים ואחד של רשעים, שנאמר דינא יתיב וספרין פתיחו.

ויש אומרים ספר אחד, שנאמר זה ספר תולדות אדם.

ואומר ויפרוש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור, פנים, שלותן של רשעים וייסוריהן של צדיקים בעולם הזה, ואחור, פורענתן של רשעים ומתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא; וכתוב אליה קינים והגה והי, הגה, היא לצדיקים לעתיד לבוא, שנאמר עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור, והי, הווה היא לרשעים לעתיד לבוא, שנאמר הווה על הווה תבוא.

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כד סימן א

א [ה, א] זה ספר תולדות אדם, רבי יהושע רבה פתח (ישעיה כט) הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו, לארכיטיקטוס שבנה את המדינה חדרים וביבים ומערות, לאחר ימים נעשה גבאי, היו בני המדינה מטמינין מפניו

ספרך אשר כתבת

המקרא

וַיְהִי מִמָּחָרֹת

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם

אַתֶּם חֲטֵאתֶם חֲטֵאתֶם גְּדֹלָה

וַעֲתָה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה

אוּלִי אֶכַּפְּרָה בְּעַד חֲטֵאתְכֶם:

תפלת משה

וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה

וַיֹּאמֶר

אֲנִי חֲטָא הָעַם הַזֶּה חֲטָאָה גְּדֹלָה

וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב:

וַעֲתָה אִם־תִּשָּׂא חֲטֵאתֶם

וְאִם־אֵין

מַחְנֵי נָא מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ:

תשובת ה'

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

מִי אֲשֶׁר חֲטָא־לִי אֶמְחִנוּ מִסְפָּרִי:

וַעֲתָה

לָדַו נָחָה אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ

הִנֵּה מֵלֶאכֶי יֵלֶךְ לִפְנֶיךָ

וַבַּיּוֹם פְּקֹדֵי וּפְקֹדֹתַי עֲלֵהֶם חֲטֵאתֶם:

ויגף ה' את העם

וַיִּגַּף יְהוָה אֶת־הָעָם

עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַעֲגֹל ,

אֲשֶׁר עָשָׂה אֱהֲרֹן:

חז"ל

ברכות לב, א

ושמואל אמר: מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם. שנאמר: "ואם אין מחני נא מספרך"

סוטה יד, א

"תחת אשר הערה למות נפשו", שמסר עצמו למיתה, שנאמר: "ואם אין מחני נא וגו'".

(וכן בתנחומא וספרי שמזה הפסוק רואים שמסר נפשו על ישראל)

רב נחמן בר יצחק אמר, מהכא: "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת",

"מחני נא" — זה ספרן של רשעים,

"מספרך" — זה ספרן של צדיקים,

"אשר כתבת" — זה ספרן של בינוניים.

ניאופטיני

ואם לא מחק יתי מן ספר אוריתך די כתבת.

יונתן

ואין לא מחיני כדון מן ספר צדיקיא דכתבתא שמי בגויה.

מפרשי התורה

רש"י

מספרך – מכל התורה, שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדיי לבקש עליהם רחמים.

רשב"ם

מספרך – ספר חיים.

אשר כתבת – כדכתיב: כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעיהו ד'ג'). וכן: הרגני נא הרוג (במדבר י"א:ט"ו).

הדר זקנים

מחני נא מספרך אשר כתבת – פ"ה מכל התורה. וקשה כי עדיין לא נכתבה התורה.

ונראה לרשב"ם לפרש מספרך – מספר החיים, שאדם נכתב בו בראש השנה בכל שנה ונגזר עליו אם ימות אם יחיה, ובעת שהגיע זמנו למות הוא נמחק ממנו. והכי נמי בראש השנה אמרינן: מספרך – אלו בינוניים, אשר כתבת – אלו הצדיקים, שהצדיקים נכתבים לחיים.

ומכל מקום קשיא לי דחס ושלום שלא היה משה מתפלל שיהא מחוי מספר החיים. לכך נראה לפרש הכי ואם אין מחני נא אני לבדי כי לי העונש ולא לישראל. ואני אוכיח לך מספרך אשר כתבת שאין הדין עמך להענישם, שהרי אמרת לא תעשה לך פסל ולא אמרת לא תעשו לכם. והניגון מוכיח שיש בנא נגינת זקף קטון ואינו דבוק אחריו. והג"ן מפרש הכי, מחני נא מספרך אשר כתבת,

רמב"ן

ועתה אם תשא חטאתם – לשון רבינו שלמה: אם תשא חטאתם הרי טוב, איני אומר לך מחני, ואם אין מחני נא. וזה מקרא קצר, וכן הרבה. **מספרך** – מכל התורה כולה, שלא יאמרו עלי שאיני כדאי לבקש רחמים עליהם.

ואם כן מה תשובה השיבו הקב"ה: מי אשר חטא לי אמחנו מסיפרי, ואין אחר למחות מספרו, ואולי יאמר אין אני מוחה אלא מי שחטא ואתה לא חטאת לי, ואיננו נכון.

ור' אברהם אמר: כי מספרך אשר כתבת – כמו **דינא יתיב וסיפרין פתיחו** (דניאל ז':), והספרים לדעתו הם מערכות השמים שכל גזרות השפלים תלויין בהם. ואמר: מי אשר חטא לי אמחנו מסיפרי, לומר לא אמחה אותך, רק אמחה מן העם החטאים אשר חטאו לי במחשבתם ולא נהרגו, והוא שאמר: **ויגוף י"י את העם** (שמות ל"ב:ה).

ואיננו נכון בעיני, כי מלבד הנהרגים בחרב בני לוי, והמתים במגפה, היו רוב העם חוטאים לו כאשר כתבתי (רמב"ן שמות ל"ב:ד).

ולפי דעתי, כי משה אמר: **ועתה אם תשא חטאתם** – ברחמך, ואם אין מחני נא תחתם מספר החיים, ואסבול אני עונשם, כענין שאמר הכתוב: **והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו** (ישעיהו נ"ג:ה). והקב"ה השיבו: החוטאים אמחה מסיפרי, ולא אותך שלא חטאת.

רבינו בחיי

מחני נא מספרך – ע"ד הפשט הוא ספר התורה ורצה לומר שלא יהיה נזכר בתורה ושלא תנתן על ידו.

וע"ד המדרש מספרך קללת חכם אפילו על תנאי היא באה, מנא לן ממה שאמר מחני, ואע"פ שנתכפר להם עון העגל נמחה שמו מפרשת ואתה תצוה שלא נזכר שם שמו של משה כלל.

וע"ד השכל מספרך קרא מערכת הכוכבים ספרו של הקב"ה שכשם שהספר הוא חקיקה וציור אותיות בעניני החכמות, כן במערכת הכוכבים חקיקה וציורי כחות בעניני האדם ובמספר ימי חייהם בעוה"ז הנזכרים והחקוקים שם כדבר החקוק והנכתב בספר, וכן אמר דוד (תהלים קל"ט:ט"ז) **גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו**.

והנה כח האדם אשר למעלה הוא יסוד העמדתו וקיומו מלמטה ומחות הכח ובטולו הוא מיתתו, ולכך בקש משה בתחנה מאתו יתברך שאם לא ישא לפשעם שימחה כחו ממערכת הכוכבים כלומר שיהרגוהו כי לא יוכל לראות ברעתם, והוא שכתוב במקום אחר (במדבר י"א:ט"ו) הרגני

אם לא תמחל להם היאך תמחל לי על ספרך אשר כתבת ושברתי, ואתה שופט צדק אם תמחל לי מחל להם כי אין משוא פנים בדבר.

חזקוני

מחני נא מספרך – אין לומר מספר התורה שהרי עדיין לא נכתב, אלא מאי מספרך מספר החיים שבני אדם נכתבים בו בר"ה כדאיתא במסכת ר"ה. מספרך – אלו הבינונים, אשר כתבת – אלו הצדיקים.

אבן עזרא א

וטעם **מספרך** – על דעת רבים: כדרך משל, שהמלך יושב, והספרים נקראים ונכתבים.

ולפי דעתי: שהספר הוא הכתוב **באצבע אלהים**, ושם **מחנה אלהים**, והמשכיל יבין.

וטעם **מחני** – כמו: **הרגני נא הרוג** (במדבר י"א:ט"ו).

אבן עזרא ב

ועתה – כבר פרשתי בספר דניאל (ראב"ע דניאל פירוש שני ז'): **וספרין פתיחו** (דניאל ז':), כי כל הגזרות על הכללים ועל הפרטים הם במערכות השמים. וככה הורו החכמים: חיי בני ומזוני (בבלי מ"ק כ"ח.), רק השם יוסיף בעבור יראתו, כאשר פרשתי (ראב"ע שמות פירוש שני כ"ב).

אבן עזרא בספר דניאל

וגלגלוהי – הם הגלגלים ומרוב מרוצתם יצאו שביבי אש על כי גלגל האש תחת גלגל הלבנה בראיות גמורות ולא תתמה בעבור אלף אלפין ישמשוניה כי הכל במצות השם הנכבד העליון הלא תראה כי מיכאל נקרא השר הגדול והנה תחתיו משרתים והם צבא השמים שהם צבא השם וכן כתוב אני שר צבא השם כי השם הנורא נסמך אל צבאות שהם עומדות תמיד ואינם כלות כאשר פירשתי בספר השם הנכבד. ועוד אגלה קצת סוד המלאכים הקדושים לאשר יבינו.

והנה ראה כי השם יעשה משפט וישפט כל הארץ והספרים יהיו פתוחין לפניו כדרך **מספרך אשר כתבת** ויכתב בספר זכרון לפניו ועם דבר המלאכים אדבר על זה

ראב"ע תהלים סט, כט

ימחו – כבר פירשתי בספרי כי ספר החיים – הם השמים, ושם כל הגזרות העתידות להיותם כתובות ביום הבראם.

רלב"ג ביאור המילים

והנה הספר שכתב ה' יתעלה הוא המציאות בכללו, כי הוא עלול ממנו, ולזה היה אומרו מחני נא מספרך אשר כתבת כאילו אמר: "קח נא את נפשי". והמשיל זה המציאות לספר, כי כמו שהספר יורה על הציור אשר בלב אשר ימציץ זה הספר ממנו, כן הנמצא המוחש מורה על נימוס העולם המושכל, אשר הוא אצל ה' יתעלה, שממנו היה מציאות הנמצא המוחש.

אבן כספי

מחני נא מספרך אשר כתבת – אין זה ספר התורה ולא הלוחות, אבל דרך משל כי ביד השם כדמות ספר כתוב בו כל הנמצאים ומעשיהם, כענין ספר דברי הימים וספר הזכרונות למלכים, ובאמת משה ומעשיו הטובים היו כתובים בספר השם, כמו שהיה מרדכי ומעשיו כתובים בספר אחשורוש, ועיקר התכלית לגמול לו טובה, ועל זה הצער היה משה מר נפש, ויבז לכל הטובה ובחר שימחה וישכח כמת מלב.

מהר"ל גור אריה

ואין דברי חכמים כדברי רש"י שיהיה פירוש "מספרך אשר כתבת" התורה, שהרי מזה למדו רז"ל (ר"ה טז ע"ב) כי ג' ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של צדיקים, ואחד של רשעים, ואחד של בינונים; "מחני נא" זה ספרן של רשעים, "מספרך" זה ספרן של צדיקים, "אשר כתבת" זה ספרן של בינונים.

ודעת רז"ל הוא כי הספר הזה הוא ציור הנמצאות, והנמצאות הם מתחלקים לג' חלקים; צדיקים, רשעים, בינונים. ואמר משה "מחני נא מספרך אשר כתבת", רוצה לומר מציר העולם, אשר הוא ספר העולם:

ספר דרך חיים - פרק ב משנה א

ואלו שלשה דברים שהם הידיעה וההשגחה ושכר ועונש הוא יסוד הכל, שכאשר אלו שלשה דברים הם לפני האדם אינו בא לידי עבירה. והדבר עמוק במה שאמר וכל מעשיך נכתבין בספר, כלומר שמעשה האדם יש להם ציור מושכל כמו שיש לעולם ציור מושכל, כי לפי מעשה בני אדם כך הוא ציור המושכל של עולם והוא קיים, וזה שאמר וכל מעשיך נכתבין בספר. שאל יאמר האדם שמעשיו אין להם רושם בציור המושכל של עולם, שדבר זה אינו כי מעשה כל אדם יש להם ציור מושכל שהוא קיים, וזהו הספר כי הספר שם מצויר הכל, וכך מעשה האדם יש להם ציור מושכל קיים. וזה שאמר משה (שמות ל"ב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, ופירוש זה מחני נא מצויר מושכל המציאות אשר הש"י כתב וצייר אותו הציור המושכל

נא הרג אם מצאתי חן בעיניך, והוא לשון הצדיקים המצטערים הדואגים על חייהם, וכן אמר אליהו (מלכים א י"ט:ד') קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי, וכן יונה בן אמתי אמר (יונה ד':ג') קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי.

ומה שהוסיף אשר כתבת הכוונה אשר חדשת כי המחודש יעיד על המחודש כשם שהכתיבה תעיד על כותב, וכוון משה לאמר בזה כי כיון שהוא יתברך חדש הכחות ההם בידו לבטלם והשיב לו הקב"ה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי, לגודל קצפו עליהם הזכירם בדרך סתם ולא רצה להזכירם בשמם ואמר למשה אתה אינך ראוי לעונש זה כי אתה לא חטאת בזה כלל, אבל מי אשר חטא לי הוא הראוי שאמחנו מספרי כלומר שאבטל כחם מן המערכה ומזה יתבטלו מן העולם, וכענין שהזכיר למעלה ויחר אפי בהם ואכלם.

וע"ד הקבלה מספרך מן הספירות, והוא כאלו אמר משש קצוות של מעלה שהם ששה ספירות כי הם ראשית כל מפעל והם נקראים מלאכת שמים וארץ, וזה סוד הכתוב (תהלים ס"ט:ט"ט) ימחו מספר חיים מלשון ספירות ג"כ וכאלו אמר מצרור החיים.

ומכאן יש לך להבין מאמר חכמי האמת, שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של צדיקים גמורים, ואחד של רשעים גמורים, ואחד של בינוניים. והכוונה כי שלשה ספרים שהם חסד דין ורחמים, צדיקים גמורים סבתם החסד, ורשעים גמורים סבתם הדין, בינונים סבתם הרחמים שהוא מכריע בינתים, והמלך שאנו מזכירין בראש השנה פועל בשלשתן.

ר' אברהם בן הרמב"ם

יש אומרים. כי ספר זה דוגמת מאמר מלאכי ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו. ויש אומרים שהוא רמז לספר תורה וכאילו הוא בהשלמת מאמרו יתעלה ואעשה אותך לגוי גדול, וכאילו אמר "אם סלחת להם והשארת אותם בעולם עדה מקבלת ושומעת לתורתך אז השאר זכרוני בתורתך ושליחתך לי אליהם בה, ואם גזר דינך להאביד אותם מפני מה שיצא מהם אז אל תשאר זכרוני בתורתך על ידי שתעשה אותי שליח לזולתם" כמו שאמר יתעלה ואעשה אותך לגוי גדול.

ופירוש זה הוא שמסתבר לדעתי ויחזק אותו מה שאמר אשר כתבת. ואם לאו הרי יכריח הפירוש הראשון שהוא ע"ה אמר "אם סלחת להם (מוטב) ואם לאו התעבר עלי ומחה אותי מלפניך מעולם הבא" וזה לא יתקבל על הדעת לפי הבנתי.

שהוא קיים, וכן פירוש וכל מעשיך נכתבין בספר, שאל
יאמר כי אין רושם וזכר למעשה האדם אשר עשה וא"כ
לא יבא לדון עליהם, ועל זה אמר כי אין הדברים כך רק
מעשיו יש להם רושם כי יש להם ציור מושכל קיים כמו
שיש לעולם ציור מושכל קיים כך יש למעשה בני אדם.
כי אין ספק כי ציור המושכל של עולם לפי הצדיקים
והרשעים שהם בעולם, כי כאשר יש רשעים בעולם הנה
ציור המושכל שיוצא העולם מן הסדר, וכאשר יש
צדיקים בעולם הנה ציור של עולם צדק ואמת, וכן מה
שאמרו (ר"ה ט"ז ב') שלשה ספרים נפתחים בר"ה הם אלו
דברים אשר אמרנו, כי מעשה האדם יש להם ציור
מושכל קיים במציאות, וציור של צדק ואמת הוא ציור
בפני עצמו, וציור של רשעים ציור בפני עצמו, וציור
בינונים ציור מיוחד בפני עצמו, והם הם שנפתחים בר"ה
ועל זה אמר וכל מעשיך בספר נכתבין, ועוד יש בדבר זה
עומק ואין להאריך:

לקט ראשונים על הספרים

רס"ג

ספר אמונות ודעות - מאמר חמישי - אות א

כן הודיע לנו שהם זכורים לפניו הזכיות והחובות של כל בני אדם, והם לפניו ככתובים אצלינו, כאמרו על הצדיקים אז נדברו ליראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו, ואמר על הרשעים הנה כתובה לפני לא אחשה כי אם שלמתי וגו'.

וכאשר התבוננתי במשלים הללו שבדברי החכם מצאתים בתכלית החכמה והשכלול והוא, שאנו מקהלות הנבראים כאשר מצאנו שיש ביכלתינו אשר נתן החכם בנו לדעת את האותות אשר בהם נבטא, ועשינו לכל אות סימן של קוים כדי שזכור חשבונותינו והמאורעות שאנו צריכים לדעת אותם, קל וחומר שיהא בחכמתו הוא דבר שיהו זכורים לפניו כל מעשינו בלי כתב ובלי ספר אבל המשיל אותו בספר מפני שמושג זה קרוב להבנתנו כפי שבארנו.

והודיענו עוד, כי בעוד שאנחנו עומדים בעולם המעשה, הוא שומר על כל אחד מעשהו, וכבר זמן גבולו עליו לעולם האחר אשר הוא עולם הגמול, והעולם ההוא יבראהו כשישלים כל מספר המדברים אשר חייבה חכמתו שיבראם, שם יגמול הכל כפי מעשיהם, כמ"ש החכם (קהלת ג' י"ז) ואמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים, ואמר עוד (שם) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט וגו'. ואני עתיד לבאר דעת הגמול במאמר התשיעי מהספר הזה במה שיכשר. ועם זה לא הניח עבדיו בעולם הזה בבלי גמול על הטוב, ועונש על האשם, מה שיהיה לאות ולסימן לכל המונח לעת הקבץ מעשה הברואים.

ועל כן אנחנו רואים שהוא זוכר בתורה הברכות אשר בפרשת אם בחקותי (ויקרא כ"ו ג - יג), ואמר בכמוהם (תהלים ס"ו ז') עשה עמי אות לטובה. וזוכר הקללות אשר בוהיה אם לא תשמע (דברים כ"ח טו - סח) ואומר עליהם (שם מ"ט), והיו בך לאות ולמופת. ומענינים בעולם הזה, וכל הזכיות שמורות לצדיקים וחתומות כמ"ש (שם ל"ב ל"א) הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי.

ספר אמונות ודעות - מאמר תשיעי - אות ג

והשלישי מה שהודיענו שיש לה' כתבים וספרים בהם שמורים מעשי הצדיקים והרשעים, כמו שאמר משה רבינו ע"ה ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ואמר ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו וכן אז

נדברו ליראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו וכן הנה כתובה לפני לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי על חיקם. ויסוב בכל דבור מאלה פירושים נרחבים.

ר"י אבן צדיק

עולם קטן לרבי יוסף אבן צדיק

מאמר באותם שסוברים השכר ועונש מוגשם

דע שכלל מן ההמון שאינם מבינים דברי הנביאים מגשימים השכר והעונש ויאמרו שיש שם זמן ידוע ומקום ידוע יחשב הבורא בהם בריותיו ויפתח הפנקסים וספרים שבהם זכיות האנשים ועברותיהם אחר שתרכב בהם הנפש עם הגוף, וישים בהם כח הזכרון ויזכור כל אחד מהם מה שעשה בחייו קודם לזה.

אומר, ועזרי מעם ה', שיחייב להם לפי זה המונח שהבורא גוף על כל פנים, וזה יחנה במקום ידוע ובזמן ידוע וזה דין הגרמים.

פנים אחרים שהוא אינו יכול לדעת זכיותיהם ועברותיהם עד שיכתב בספר הכל. והם מחייבים לו השכחה. וכשיצטרך לזה ויחייבו לו השכחה על סברתם שמא ישכח ויעניש את הזכאי ויזכה את החייב. ואם יאמר אומר שלא ישיג לו שכחה נאמר להם על סברתם יותר ישיגהו משכחה וחסרון ממה שידג לגופים, שהאנשים שמתו משנברא העולם אין להם מספר כל שכן מכאן ואילך עד שיכלו על סברתם ויהיה היום ההוא. אבל יותר מופלא מזה שאם יאספו כולם לא תשא אותם הארץ ויהיה צריך לזמן שידין אותם כפלי כפלים מן הזמנים שעברו מעת ישוב העולם. ואולי יהיה בהם מי שיטען ויחלוק ואלה הם המון בני עמנו. ואם באתי להתעסק בספור מה ששיגם בענין זה מן הקושיות והטענות הייתי מאריך בדברים הרבה בדבר שלא יועיל.

ונעזוב בסכלותם ונשיב לכוונה אשר אליה התכוונו מתחילה. ואם יאמרו מה נעשה ממה שכתוב בדניאל חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתב וכל אותו הענין. נאמר להם שהמשילו הענין כאילו הוא חשבון בגלוי ובספור ורשום אבל באמת אין הדבר כן. וכן מה שאמר והנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך ובהרבה כגון זה. ובהכרח יסברו אותו הזוקן שתשש כוחו שנאמר ועתיק ימין יתיב ומי שיכניס בו הזוקן יכלה וכן הרבה כמו זה ומי שיחייב אותו הגבולים והקצוות אינו נצחי ולא קדמון והדבר מבואר בענין שאינו נסתר ונעלם למי שיש לו שום שכל.

רמב"ם

פירוש המשנה אבות ב, א על דברי רבי 'עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים'

ולשון התורה בהיות המושגים ידועים אצלו יתעלה – כמו שידע זה – אמר "מספרך אשר כתבת.. מספרי".

[פירוש המשנה ראש השנה – זה אינו על הספר כי אם כל באי עולם עוברים לפני כבני מרון]

ופשט לשון זה ברור כמו שאתה רואה, אבל סודו וענינו אין ספק שהוא קשה מאד.

מורה נבוכים חלק ב פרק מז

כבר התבאר ונגלה מאין ספק, שרוב נבואות הנביאים במשלים, שהכלי בה זאת פעולתו, רוצה לומר הכח המדמה, וכן צריך שנודיע גם כן מענין ההשאלות וההפלגות והגוזמות מעט, שהנה יבא מהם בכתבי ספרי הנבואה, וכשיבוננו כמשמעם מדוקדקים ולא יודע שהם הפלגה וגוזמא, או יובנו כמה שתורה עליו המלה לפי ההנחה הראשונה ולא יודע שהם מושאלים, יחדשו ענינים מרוחקים, וכבר בארו ואמרו דברה תורה בלשון הבאי רוצה לומר הגוזמא, והביאו ראיה ממאמר ערים גדולות ובצורות בשמים, וזה אמת.....

וכן עוד צריך שיתבוננו מאד הענינים הנאמרים ע"צ ההשאלה, מהם מה שהוא מבואר נגלה לא יסופק על אדם, באמרו, ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף, שזה מבואר ההשאלה, וכן אמרו גם ברושים שמחו לך וגו', תרגם יונתן בן עוזיאל אף שולטניא חדיא לך עתירי נכסין שמחו, מענין המשל, כחמאת בקר וחלב צאן וגו',

ואלו ההשאלות רבות מאד בספרי הנבואה, מהם מה שירגיש ההמון בהיותם מושאלים, ומהם שיחשבו בלתי מושאלים,

כי לא יסופק אדם באמרו יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים, שזאת השאלה ושאין להשם אוצר יאצר בו המטר, וכן אמרו ודלתי שמים פתח ימטר עליהם מן לאכול, לא יחשוב אדם עוד שיש בשמים שער ודלתות, אבל זה ע"צ הדמיון והוא ממין ההשאלה,

וכן צריך שיובן אמרו נפתחו השמים וגו', וכן ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, אמחנו מספרי, ימחו מספר חיים, כל זה ע"צ הדמוי, לא שיש לו ספר לשם ית' יכתוב בו וימחה, כמו שיחשבו ההמון בהיותם בלתי שוערים במקום ההשאלה הנה, והכל מכת אחת,

ושא כל מה שלא זכרתי על מה שזכרתיו בזה הפרק והבדל הדברים בשכלך, ויתבאר לך מה שנאמר ע"צ המשל, ומה שנאמר ע"צ ההשאלה, ומה שנאמר ע"צ הגוזמא, ומה שנאמר כפי מה שתורה עליו ההנחה הראשונה בדקדוק, ויתבאר לך אז הנבואות כלם, ויתגלו וישארו עמך אמונות מושכלות הולכות על סדר נרצות אצל השם, כי לא ירצה לו ית' כי אם האמת, ולא ישא כ"א השקר, ולא יתבלבלו דעותיך ומחשבותיך ותאמין דעות בלתי אמתיות רחוקות מאד מן האמת ותחשבם תורה,

והתורות כולם אמנם הם אמת גמור כשיתבוננו כראוי, אמר צדק עדותיך לעולם, ואמר אני ה' דובר צדק, ובזאת הבחינה גם כן תנצל מדמיון מציאות לא המציאו השם, ומדעות מגונות אפשר שיביא קצתם לכפירה, ואמונת חסרון בחק השם, כעניני ההגשמה והתארים, וההפעליות, כמו שבארנו, או יחשב בדברי הנבואה ההם שהם שקר, והחלי כלו המביא לזה הוא העלם מה שהעירונו עליו, ואלו הענינים ג"כ מסתרי תורה, אף על פי שדברנו בהם הוא בכללות, קל הוא לדעת פרטיו אחר מה שקדם:

ספר חיי הנפש לר' אברהם אבולעפיה

ואם לחכמים קרה המקרה הרע הזה המאוס, איך לא יקרה לפתאים הנפתים בחושים פתאום אשר עליהם נאמר "פתי יאמין לכל דבר" (שם יד טו). כי אלה בלי ספק והדומים להם כל מה שהם שומעים כשדמיונם מציירן פתאום ישימו אותו בחדרי לבם. והוא אצלם סוד מקובל ונסתר בציור, להיות השם לומד בספרים אשר חברים בני אדם. ואיני יודע באיזה סולם ובאיזה רגלים עלו לשמים, גם כנפים אין להם. ואמר שאין לו ספרים במה ילמוד או במה ילמד. ושלישה ספרים נפתחים בר"ה, הוא כענין "נפתחו השמים" וכן "מספרך אשר כתבת" וכיוצא בהם לעולם כולם הם ענינים מוכרחים לדמיון הדבור להשלמה, כמו שזכר הרב בחלק ב' פרק מ"ז:

[בענין עין רואה ואוזן שומעת עי' מו"נ ח"א פמ"ו]

מאירי על ראש השנה דף טז/ב

אף על פי שבכל יום ויום ראוי לאדם לפשפש במעשיו לשוב מדרכו הרעה כמו שאמרו ז"ל (אבות פ"ב מ"י) שוב יום אחד לפני מיתתך מ"מ בזה"ו ר"ל ר"ה ראוי לו להתעורר ביותר אמרו ז"ל דרך משל ג' ספרים נפתחים בר"ה על הרשעים ועל הצדיקים ועל הבינוניים ר"ל שכל אחד ואחד נידון כפי מעשיו כמו שביארנו במשנה ויתעורר לפשפש במעשיו ולחזור ממדה שהוא בידו מן העבירות והמתרשל בזמן הזה מן התשובה אין לו חלק ביי"י אלהי ישראל שכל השנה אין להתעוררות מצוי כל

כך ואף מדת הדין מתיאשת ממנו וממתנת לו עד זמן זה והוא אצלי מה שאמרו אין בית דין של מעלה נכנסין לדין עד שיקדשו בית דין של מטה את החדש:

חבור התשובה למאירי - משיב נפש מאמר שני פרק א

ואצל אבי העזרי סבה מפוארה בבחירת זה הזמן, והוא נמשך על משל אמרו [משלי ט"ז], פלס ומאזני משפט ליי, והוא דמיון מאמר רבותינו [ר"ה י"ז ע"א] בענין שקול עונות וזכויות, והוא שידוע שבזה החדש, ר"ל תשרי, תכנס חמה במבט מזל מאזנים, והמזל הוא קבוץ כוכבים על צורת מאזנים ותוך הצורה צורת אדם כעסן וספר פתוח בידו, ועל זה הדמיון נבחר זה הזמן להיות האדם מתבונן כי שקול ישקל כעסו והנה צדקו ורשעו במאזנים ישאו יחד לתת לאיש כדרכיו אם טוב אם רע, והוא אמרם בסתרי דבריהם, [שם ט"ז ע"ב] שלשה ספרים נפתחים בראש השנה אחד של צדיקים גמורים ואחד של רשעים ואחד של בינונים, צדיקים גמורים נכתבים ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, של בינונים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים, זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין למיתה, נשא משלו תחלה על דרך שלשה ספרים נפתחין, נמשך אל הצורה הנזכרת, עם היות הלשון מפורסם גם כן האמרו על היות המעשים ידועים אצלו כאמרו [שמות ל"ב], מספרך אשר כתבת, והוא אמרם במשנת חסידים [אבות פ"ב מ"א] וכל מעשיך בספר נכתבין, ואמר שהם נפתחין בראש השנה על צד מה שבארנו, וזה מהשתדלות דרכי הדת להיות להם בזה הערה מתודשת בזמן ידוע ובא כלל ענינו למצרף, והגבלת הזמן אמנם יהיה מצד עצמו, לא ליחד ולהגביל הזמן במשפטי ישרו, כי הוא ית' לא נסגרו ספריו לעולם עד שיפתחו בראש השנה, והוא אצלי אמרם, [ר"ה ח' ע"ב] אין ב"ד של מעלה נכנסין לדין אלא אם כן קדשו ב"ד של מטה את החדש, כבר התבאר זה על פי קצת מפרשים, ואצלי לפרש על זה הצד אמרם ע"ה [שם ט"ז ע"א] בארבעה פרקים העולם נדון, והוא באור נכון, וכבר העיד וגלה האמת ר' יוסי ע"ה באמרו [שם]. אדם נדון בכל יום, ועל צד משל להיות המעשים ידועים, ומשל הספר בא מזה מאמר נכבד לר' עקיבא השלם במשנת חסידים, האריך בו על אפני התשובה והיות ידיעתו ית' סובבת ומקפת מאין זמן מוגבל והוא אמרו [אבות פ"ג מט"ז], הכל נתון בערבון וגו', הפנקס פתוחה והיד כותבת וכו', והחכם השלם כיון בזה המאמר להעיר האדם על עניני עצמו והשתדלו בסבב לעצמו אפני שלמות:

קבלה

ספר יצירה ומפרשים

ספר יצירה פרק א משנה א

וברא את עולמו בשלשה ספרים בספר וספר וספור:פירוש

פירוש הראב"ד לספר יצירה - פרק א משנה א

ופתח עיניך והבן אמרו זה ספר תולדות אדם וטבעו, ונאמר עתיק יומין יתיב וספרין פתיחו, ונאמר מחני נא מספרך, ונאמר ימחו מספר חיים, ונאמר וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו.

פירוש הראב"ד לספר יצירה - פרק ג משנה א

אבל בזה הפרק שהוא רומז חסדי ה' התחיל לדבר בערכם אל עולם שנה ונפש ואמר כערך שיש לעולם העליון מקור לאמ"ש שממנו מתפשטים אמ"ש שבעולם ההוא כן יש בעולם החסד אמ"ש שישוד כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בינתיים והם כללי ספרים והם שלשה ספרים שנפתחים בר"ה אחד של צדיקים גמורים והם בכף זכות ואחד של רשעים והם בכף חובה ואחד של בינונים והם בלשון חק מכריע בינתיים.

וצא"ל כי צורת הנשמה המחוברת מאותיות הקדש בסדרי המצות אלו יעשה אותם האדם וחי בהם ממש כי יתלו אליו החיים והשלום על נשמתו בעליונים וממנו יגיע אל אדם הגופני חיים וחסד ויתחזק כל אבר ואבר מאיברי הנשמה בכח רוח אלהים חיים, ואם יעבור אדם על המצות אזי ישתנו סדרי האותיות אשר בנשמתו ויכתבו לעבירה אשר עשה שנאמר ותהי עונותם (חקוקים) על עצמותם. והנה הוא בכף חובה וה' בעל החסד והרחמים והחיים סר מעליו והאבר ההוא אם הנשמה תלויה בו מיד מת או נכרת ואם הוא אבר שאין הנשמה תלויה בו הרי הוא האבר חולה או נפסד בסוד והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת. ולא כמאמר הרופאים שאחת מלחותיו גוברת עליו כי דורשי ה' לא יפעל בהם טבע רק ה' עליהם יחיו, ואם לא סר מר המות:

ולשון חוק מכריע בינתיים. פירוש בינה ותפארת במקבלי מצות כשם שיש כף זכות וכף חובה במשפטיו המגיעים אלינו כך יש כף זכות וכף חובה בשרי מרום שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה, ונאמר והוא מהשנא עידיניא וזמניא מהעדא מלכין וגו':

זוהר

סוד ג' הספרים

זוהר פרשת בראשית לז, א – לז, ב

ר' ייסא שאל האי דכתיב זה ספר תולדות אדם וגו'.

א"ל רבי אבא רזא עלאה הוא. תנינן תלת ספרין פתיחו בר"ה, חד דצדיקים גמורים וכו'.

ספר עלאה דהא מניה נפיק כלא, נפיק מניה כתיבה.

ספר אמצעיתא דאיהו כללא דעילא ותתא ואחיד לכל סטרין, רזא דתורה שבכתב, אדם קדמא.

ספר דאקרי תולדות אדם, ומאי איהו, דצדיקים גמורים, הה"ד זה ספר ודאי, צדיק דעביד תולדות.

ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים, דהא ודאי כדין אתתקן כלא לעילא ותתא ואתקיימו בדוגמא חדא.

זכר ונקבה בראם, סתם, חד אתכליל בחד.

מדרש הנעלם תולדות קלט, ב – קמ, א

דבר אחר הנך יפה רעיתי ומום אין בך.

ת"ר בארבעה פרקים בשנה העולם נידון.

א"ר אלכסנדראי וכי לא נידון האדם אלא לפרקים אלו והא כתיב (איוב ז:18) ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו, וא"ר יצחק אין לך כל רגע ורגע שאין הקב"ה משגיח באדם בכל מה שהוא עושה. ותנן הכא דבארבעה פרקין בשנה הוא.

א"ר אלכסנדראי הדרי בי. לאו מלה דאורייתא בעניינא דא כענינא דההוא מלה דרבנן. דפסוקא אמר פקידה ובחינה ורבנן אמרי דינא. ומשמע דקב"ה משגיח בכל יומא ויומא בעלמא אבל מידין דינא עד ארבעה זמנין אלין למידן כל עלמא.

וכלהו דינין אלו בגיניהון דבני נשא עביד קב"ה דינא בעלמא. בפסח על התבואה, מאי קא משמע לן. א"ר יצחק על תבואה ממש. דא"ר יצחק בשנה שעברה נתן להם הקב"ה תבואה סיפוקא דעלמא. לא מעשרין ליה בני נשא ולא יהבי למיכל מניה למסכני וליתמי ולא רמלתי כד אתי שתא דא דאין לכל עלמא על ההוא תבואה דהוה בשתא דעברה.

בעצרת דן את העולם. על איזה עון. על עון פירות האילן שלא המתינו ערלתם ושלא הניחום בשבעית לעני ולגר.

ובחג נדונין על המים על שהם מבזים בנטילת ידים ועל שהם מזלזלים במקואות ובטהרות שהם מים ועל כך נדונין על המים על ענין המים.

א"ר אחא בד' פרקים כמו כן האדם נדון. בו ביום שמהרהר העבירה ובזמן שעושהו וביום ראש השנה ובעולם הבא.

רבי אבהו אמר בזמן שעושה העבירה ובזמן שנחלה דא"ר אבהו כיון שנחלה האדם סלקין ליה לדינא ובזמן שמת כשיוצאה נשמתו ממנו ובעולם הבא.

א"ר יהודה בטחון הצדיקים ושמתם כשיוצאין מן העוה"ז בכשרון מעשים וכשבאין לעיין בנשמה אין מוחזין בידיה ומה אומרים לה כלך יפה רעיתי.

א"ר אבהו הצדיק אומר זה על הנשמה שבו כלך יפה רעיתי מנהיגתי דלא אבאישת לך בעובדין בישין דכתיב ומום אין בך.

זוהר אמור ק, ב

ת"ח לקביל דא תלתא ספרין פתיחן ביומא דא וכו'. וכמא דרחמין מתערין ודינין קשיין אתכפיין ועאלין לדוכתייהו כך הוא לתתא כגוונא דלעילא דינין קשיין אתכפיין ואתעברו מעלמא. ומאן אינון, אלין אינון רשעים גמורים דאינון דינין קשיין דאתכפיין ואתעברו מעלמא ועל דא נכתבים ונחתמים וגו'.

ספרי הזכרונות והפתקין

זוהר בהעלותך קמט, ב

בשעתא דדינא תלי על עלמא ודינין שריין וקודשא בריך הוא יתיב על כורסייא דדינא למידן עלמא בההוא כורסייא כמה רשימין אתרשימו ביה כמה פיתקין גניזין בגויה בגו אחמתא דמלכא כלהו ספרים דפתיחו תמן אתגניזו ובגין כך לא אתנשי מלה מן מלכא.

זוהר בראשית רכ, א (הוא מפרשת אמור)

תא חזי ביומא דדינא אתער בעלמא דקב"ה יתיב על כורסייא דדינא למידן עלמא בעי ב"נ לאתערא תשובה ויתוב מחובוי דהא ההוא יומא פתקין כתיבו ומשתכחי כלהו באחמתא הא כתיבין. אי זכי ב"נ דיתוב קמי מאריה קרעין פתקין דעליה. לבתר קב"ה זמין קמיה דב"נ יומא דכפורי יומא דתשובה. אי תב מחטאוי טב, ואי לאו פקיד מלכא למחתם פתקין, ווי דהא תשובה בעיא לאסתלקא מניה. אי זכי בתשובה שלימתא כדקא יאות תליין ליה עד ההוא יומא בתראה דעצרת דהוא תמינאה לחג ואי עביד שלימו בתשובה לקמי מאריה אתקרעו או [p. 174]

בראש השנה דן כל העולם כלו גופות בני אדם והנשמות ופוקד אותם ודן אותם על כל מה שעשו כל השנה כולא. ותאנא אפילו צעדיו של אדם נמנין ובאין בדין באותו היום הה"ד (שם לא:4) וכל צעדי יספור.

תאני רבי יוסי שלש כתות נכנסין לדין כת צדיקים גמורים כת רשעים גמורים כת בינונים וכנגדן שלש כחות באדם כת הנשמה הקדושה וכת המתאוה וכת המניעה.

מאי כח המניעה. א"ר יהודה כח המגדלת והמניע את הגוף בכל צרכיו.

רבי יוסי בן פזי אומר בא וראה רחמנותו של הקב"ה אע"פ שב"ד של מעלה באין לעמוד בדין ולדון את הבריות ולהורות לפני הקב"ה זכות וחובה של בני אדם.

דתאני ר' יוסי בן פזי שלש כתות של מלאכי השרת עומדין על הדין ביום ר"ה. יש מורין זכות לטובה ויש מורין חובה לרעה. ות"ח רחמנותו של הקב"ה שנתן עצה להנצל מן הדין.

דתניא מאי דכתיב זכרון תרועה. לא אשכחנא זכירה לתרועה אלא האי דא"ר יוסי, כתיב וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני יי' אלהיכם ונושעתם מאויביכם. וזכר לתרועה זו. אמר הקב"ה הריעו לפני בתרועה זו שהוא זכרון אותה התרועה מיד ונושעתם מאויביכם בההוא גוונא. מאויביכם מאן אינון. אלו הם המורים חובתם של בני אדם.

דתניא א"ר אבהו א"ר יוחנן מלאכים יש המורים חובתן של בני אדם ומלאכים יש המורים זכותן. ואפילו אחד מני אלף מורה זכותו שבקין ליה הה"ד (שם לג:23) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וכתוב בתריה ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגו'.

וכי יש מלאך משטין זכותו של אדם.

א"ר שמעון ח"ו שמלאך משטין זכות אלא יש מלאכים ממונים לעיין ולהורות בחובתו של אדם בכל שעה שיעבור והם מורים אותו דבר שנצטוו.

כיוצא בדבר (מ"א כב:19) וכל צבא השמים עומד עליו. מאי עליו עליו של אחאב שהיו מעיינים בדינו. מימינו ומשמאלו, אלו מימינים לכף זכות ואלו משמאילים לכף חובה.

אמר רב יהודה אמר רב מפני מה בר"ה דין הגוף והנשמה. מפני שבו נולד אדם הראשון ובו ביום נעשה גוף ונזרקה בו נשמה ובו ביום נידון ונקבע הדין לדורות.

מדוכא בעונותינו במכתשין דיסורין דעניותא בכמה דוחקין דסביל עלייהו ובגיניה וינחם י"י על הרעה וגומר והדא הוא דכתיב (ישעיה נ"ג) ובחבורתו נרפא לנו ובגיניה שמאל דוחה לבינוניים דאיהי ראש השנה וימין מקרב לון בתיובתא דאיהו פסח

ראשונים חברי הזוהר

ר' משה דלאון

ספר הנפש החכמה - חלק ה:

עניין אחר ארמוז על ראש השנה. הוא הנקרא יום הדין כמו לתשובה שהוא יושב בכסא דין רצה לומר הפחד. ולכן אנו מתפללים ואומרים ברוך אתה י"י המלך המשפט. ואנו עומדים לפני י"י יתברך בתפילה לבל ישפוט אותנו במדת הפחד כי אם במדת הרחמים שהוא התפארת. עניין שלשה ספרים נפתחין בראש השנה רמז לשלשה אבות שהם החסד והפחד והתפארת. וספר של צדיקים גמורים דנין לחסד, ושל בינוניים לתפארת, ושל רשעים לגבורה. ועל כן התפארת מדת רחמים, והחסד יותר רחמני ממנו, שנאמר עולם חסד יבנה, והיא המכרעת בין הדין והרחמים באמצע. על כן התפארת נתן לבינוניים, ושל רשעים גמורים רמז לדין. וכלל הדברים כי המדה שאדם מחזיק בה היא נמשכת אליו להעלותו וליחדו אליה. מכאן אמר רז"ל ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה

ספר הרימון - חלק ד

והנה על כן אז"ל שלשה ספרים נפתחים בראש השנה של צדיקים וכו'. ואמנם כי הם מקומות ידועים הספרים האלה במקום אשר השכר והטוב ומקום העונש והמשפט ומקום תלוי ביניהם לשוב בינוניים מחטאתם ויחיו בתשובתם:

ר' יוסף גיקטילה

ספר שערי אורה - שער ראשון:

והמידה הזאת נקראת לפעמים ספר החיים, והטעם לפי שהוא האוצר שבו נמשכין החיים מחיים עליונים הנקראים חיי העולם הבא על ידי א"ל ח"י, והוא כדמיון ספר שבו כותבין, כך המידה הזאת בה מצטיירין כל הצורות למיניהם, אם למות אם לחיים, כדכתיב, אנ"י אמית ואחיה (דברים ל"ב ל"ט). וכתיב, כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעיה ד' ד'). שהרי גם היא נקראת ירושלים על מידה ידועה. ובעזרת ה' במידת א"ל ח"י (שער ב') נפרש כל הדברים על סדר הכוונה פירוש מבואר:

מתעכבי, ואי לאו זכי פתקין נפקי מבי מלכא ואתמסרן לידא דסנטירא. כיול דאתמסרן בידוי ודאי דינא אתעביד ופתקין לא מהדרן לבי מלכא.

כדין צולמין אתעברו מניה ולא משתכחי עמיה. כיון דמתעברן מניה הא ודאי טופסקא דמלכא יעבר עליה ויטעם כסא דמותא. ובההוא ליליא דחגא בתראה סנטירין זמינין ופתקין נטלין. בתר דנטלי לון צולמין מתעברן ולא משתכחי, ואי משתכחי בהו גריען או יעבר עלוי דינא או מרעין בישין בגריעותא דלהון והא אוקימנא לדא והא אתמר.

תיקוני זוהר תקונא עשרין אחד ועשרין דף נד עמוד

ב

ואינון צדיקים גמורים דנכתבין ונחתמין לאלתר לחיים וכתבין בספרא דחיי כמה דאת אמר ובספר חיים ברכה וכו' בינוניים דכלילן מחול וקדש תליין עד יום הכפורים דאיהו כגוונא דתיבת נח אם תייבין בתיובתא יקבל לון ויכתבון לחיי ואם לאו יכתבון למיתה עם אחרנין דאתמר בהון ויגוע כל בשר וכו' ובינוניים בגין דאית בהון פקודין וחובין אתמר בהון ומכל החי מכל בשר וכו' מכל החי מסטרא דזכוון מכל בשר מסטרא דחובין ועוד דבזמנא דייתי משיחא כל אינון דנטרו אות ברית ישויב יתהון ממותנא דבההוא זמנא יתבטל מותנא דהווי מתנבאין אינון נביאייא דאספקלרייא דלא נהרא דלא ישתארוון אלא חד מעיר ושנים ממשפחה כגון ההוא דכתיב שנים שנים באו אל נח ואית מאן דאמר שבעה שבעה מסטרא דבת שבע ואלין אינון חד מעיר נח דא שבת דביה נייחא דירית לה צדיק שנים שנים תרין יומין חד דראש השנה וחד דיום הדין דתניינא איהו מספק ויומא חדא דיום הכפורים ויומא חדא דשבועות ושבעה שבעה אינון שבעה יומי דסכות ושבעה יומי דפסחא דמאן דנטיר אינון יומין עתיד לאשתזבא בגלותא ובגין דגלי כל דא קודשא בריך הוא למשה שאיל רחמי עלייהו ומסר גרמיה למיתה הדא הוא דכתיב (שמות ל"ב) ואם אין מחני נא מספרך ובפיוסא דיליה אדבק במלכא ואחיד בדרועא דימינא ואמר זכור לאברהם ולבתר אחיד בשמאלא ואמר זכור ליצחק ולבתר אחיד בגופא ואמר לישראל ואמר קודשא בריך הוא לאלין בינוניים לגבייהו תמה זכות אבות כיון דלא תאבו בתיובתא הא אינון כרשעים גמורים ואם תאבין בתיובתא אתמר לגבייהו חלה זכות אבות ובגין דלא יתאבדו אלין בינוניים אמר משה וכי ימרון בני עלמא דאנא כנח דלא בעי רחמי על דריה בההוא זמנא מסר גרמיה עלייהו הדא הוא דכתיב ואם אין מחני נא ובגין דא עתיד רעיא מהימנא למהוי בגלותא בתראה וביה יתקיים והוא מחולל מפשעינו אתעביד חול בגינייהו

ספר שערי אורה - שער חמישי:

והתבונן סוד שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, של צדיקים ורשעים ובינונים, שהם כנגד א"ל אלהי"ם יהו"ה. ולפיכך התבונן בכל מקום שתמצא בתורה השם המיוחד יתברך שהוא יהו"ה, כשתמצאהו מחובר עם א"ל או עם אלהי"ם או שלשתם כאחד, התבונן לסדר הדברים על סדר היושר והנכוחה:

שערי אורה שער השמיני

והספירה הזאת נקראת בלשון רבותינו ז"ל העולם הבא. ולפי שנקראת כיפורי"ם כמו שביארנו, והיא סוד החיי"ם כמו שכתבנו, אנו מתפללים ביום הכיפורים "כתבנו לחיים בספר החיים" באותה הספירה ממש.

וכמה מגדולי חכמי הדורות הללו נשתבשו בפירוש ידיעת החיי"ם שאנו שואלים מראש השנה ועד יום הכיפורים, ולא מצאו ידיהם ורגליהם והוצרכו לכמה פירושים רחוקים. והעיקר הוא שאנו מתפללין מראש השנה ועד יום הכיפורים שנזכה להיותנו טהורים מטומאות חטאתינו, ונזכה להיכתב בספר הצדיקים בעולם החיים, שהוא העולם הבא, בין שנחיה כל אותה השנה, בין שנמות באותה השנה, שנהיה כתובים בספר הצדיקים שהוא ספר החיים, כאמרו, כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעיהו ד' ד'). ובכלל זה אנו שואלין בשאר התפילה, כגון ביעלה ויבוא ובשאר מקומות, שנתקיים כל השנה בחיים טובים, ונחיה ולא נמות, וכן אנו עושין בשאר מועדים וראשי חודשים. אבל "זכרנו לחיים וכתבנו בספר החיים", שאנו אומרים בראש השנה ויום הכיפורים, אינו כי אם שנהיה מנויים עם כיתות הצדיקים הראויים לחיי העולם הבא, בין שנחיה באותה שנה בין שנמות. וזהו שאמרו ז"ל (ר"ה ט"ז ב'), שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של צדיקים גמורים, ואחד של רשעים גמורים, ואחד של בינונים. ואם תתבונן היטב בהלכה זו, יראו עיניך וישמח לבך ותצא מכמה ספיקות, ותתישב דעתך על שיטת התלמוד בפירוש מה שאמרנו. ודיוק התלמוד כן, שלקח צדיקים ורשעים ובינונים, שאם אתה אומר שכוונת רבותינו ז"ל במקום זה היתה לשאילת חיי העולם הזה או חיים טובים, אין לך אדם מת שיהיה מנוי עם הצדיקים, ואין לך אדם חי באותה שנה שיהיה מנוי עם הרשעים, ונמצאו כמה עיקרי תורה נעקרים ממקומן. אבל האמת והישר כי כוונת מה שתיקנו בראש השנה וביום הכיפורים ב"זכרנו לחיים, וכתבנו בספר החיים", שיכפר עוונותינו ויסלח לחטאתינו, ויכתבנו עם הצדיקים והראויים לחיי העולם הבא, שהם נכתבים בספר החיים, בין שנחיה בין שנמות, ושמור עיקר זה מאד, ואל תסתכל בפירוש אחר שכנגדו בענין זה:

ספר שערי צדק - השער הראשון

והמדה הזאת נקראת - ספר החיים המדה המקבלת החיים מן הבינה שהיא מדה שמינית לה ונקראת הבינה חיים וכשהמדה מתמלאת מאותה חיים ונקראת ספר ונקרא עץ החיים כלומר הארץ המקבלת שפע החיים מן הבינה על ידי א"ל חי שהוא יסוד ועל זה נאמר תוצא הארת נפש חיה למינה ואמרו רז"ל זה נפשו של משיח וכשבני אדם מטהרין עצמן ומקיימין המצות הנמשכין מן הבינה שהיא עצם החיים אזי זוכים למלאות המדה הזאת חיים ומתדבקים בה ועל זה נאמר ואתם הדבקים בי"י אלהיכם חיים כולכם היום וזה סוד הנה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב כלומר החיים באין למדה זאת על ידי צדיק הנקרא טוב לפיכך נקרא ספר החיים כלומר על ידי הצדיקים הסופרים את התורה ומאצילים אליה טוב מן בינה וטעם זה כטעם כל הכתוב לחיים בירושלים והנה הצדיקים מחברים עץ החיים בעץ הדעת ומתאחדים ואז הם נכתבים בספר החיים ושמור עיקר זה מאוד וזה סוד גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה בעוד שהחיים נשפעים לה על ידי הטוב וזה סוד ובנייהו בן איש חי רב פעלים מקבצאל עניין נפלאות גדולות רמוז בזה הפסוק וזהו ספר החיים הפתוח בראש השנה שהצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים ממש בו שנאמר כל הכתוב לחיים בירושלים:

ראשונים

פירוש הרקאנאטי על התורה - פרשת בראשית

זה ספר תולדות אדם וגומר. ספר הזוהר [בראשית ל"ז א'] רבי יוסי שאיל מאי האי דכתיב זה ספר תולדות אדם וגומר. זכר ונקבה וגו'. <תרגום - רבי יוסי שאל מה זה שכתוב "זה ספר תולדות אדם. זכר ונקבה" וגו'>. אמר ליה ר' אבא רזא עילאה הוא תנינן תלת ספרין פתיחין בראש השנה חד דצדיקים גמורים וכו'. <אמר לו רבי אבא סוד עליון הוא שלמדנו שלשה ספרים נפתחים בראש השנה אחד של צדיקים גמורים (אחד של רשעים גמורים ואחד של בינוניים)>. ספר עילאה דהא נפיק מיניה כולא נפיק מיניה כתיבה. <ספר עליון ספרן של צדיקים גמורים שהיא הבינה שממנה יוצא הכל הכתיבה והחתימה לחיים יוצאת ממנה>. ספר [אמצעיתא] דההוא כללא לעילא ותתא ואחיד לכל סטרין רזא דתורה שבכתב אדם קדמאה. <ספר של בינוניים הכולל למעלה ולמטה היינו מחבר בין הבינה למלכות ומאחד את הו"ק בסוד תורה שבכתב הנקרא אדם עליון>. ספר דאיכרי תולדות אדם ומאי ניהו דצדיקים גמורים הה"ד זה ספר ודא צדיק דעביד תולדות. <וספר הנקרא תולדות אדם שהוא של צדיקים גמורים כמו שכתוב זה ספר שזה צדיק שעושה תולדות>. אף על גב שהשלשה ספרים שהזכירו רבותינו

פעולותיהם ויתרשמו. אמנם הכותב והרושם באמצעות כוכב הנקרא סופר כי הוא מתהפך לטבע כל היסודות בהתקרב אל זה כוכב שיהיה קרוב אליו או מביט. והנה בעשור לחדש הזה יום הכפורים. וביום זה השמש במעלה עשירית ממאזנים, והלבנה בפנים השלישיים ממזל גדי. והורו בעלי הכוכבים כי כאשר בין כוכב לכוכב מרחק שני מעלות הוא מבט אהבה והם ג' מזלות הוא חצי איבה ולפי שהמקרב הפעולה לבנה חונה במזל גדי והוא מקום כבוד מאדים ובית שבתאי ושנת צדק, צוה השם לבטל כח מאדים המתעלה ביום ההוא ולקחת שער עיזים להוליכו אל ארץ גזירה להר גבוה ותלול ולדוחפו בשתי ידיו עד יעשה איברים ולקחת תקות חוט השני אדום המיוחס למאדים לתלותו עד שיתלבן ומוזה יתבאר לך מאמרם ז"ל שהשעיר הזה אשר נראה להם הוא שוחד לסמאל לבטל כחו כי כן כתיב פי השָׁחַד יֵעוֹר עֵינַי חֲכָמִים.

ספר הקנה - ד"ה סוד ג' ספרים נפתחים

סוד ג' ספרים נפתחים אל"ב אז"ל ג' ספרים נפתחים בר"ה צדיקים גמורים נכתבין לאלתר לחיים רשעים גמורים נכתבין לאלתר למיתה בינונים תלויים ועומדים עד י"כ זכו נכתבים לחיים לא זכו נכתבים למיתה, אמור לי הצדיקים שנכתבים לאלתר לחיים מאי צדיקים הן אי לימא שרובן זכיות מעוונות מה יהיה על מיעוט העוונות שלהם א"ת כופרו הא הדין תובע, אלא בצדיקים שאין להם עוונות כלל והא כתיב הן בקדושו לא יאמין ונכתבים למיתה ע"כ הוא לומר בצדיקים שיש להם קצת עוונות ונכתבין לחיים לשוב בתשובה א"כ יקשה אנו מתפללין זכרינו לחיים בשלמא צדיק שיש לו עוונות ג"כ שפיר אמר זכרינו כדי שישוב בתשובה אלא צדיק שאין לו עוונות כלל איך אמר זכרינו ואינו אוהב חיי עד, ועוד בינונים למה עד י"כ. א"ל כדי שיעשו תשובה. אל"ר וכי לא ידע קב"ה איזו ישוב ואיזו לא ישוב לכתבו או למיתה או לחיים ויכתוב כל העולם בר"ה, ועוד רשעים למיתה והא כתיב לא אחפוץ במות הרשע וא"כ לא ימות שישוב ועוד מה הם הג' ספרים וכי אין מספיק פנקס אחד לעשות כל אלו ועוד שם הסופר מה הוא, ועוד קנים וקולמסים ודיו יש בשמים וכי אינו יודע כל בלא כתיבה, וכי הוא צריך הזכרונות והא אין שכחה לפניו כתיב והכופרים השומעים דברים אלו לא ילעיגו עלינו בדתינו ויתנו חלושה בכח אלהינו, ועוד יחייבנו בכח הקנטרנים שאנו רואים רשעים וצדיקים מתים, א"ל בני הרבה תמיהות וצעקות והתנא כל דבריו אמת כי מאמת יצאו הדברים, והכי אמר המלך הדין בר"ה הוא הבינה דן עם ג' והם חסד ופחד ותפארת ומדת הדין הרפה פועלת ואלו הן הג' ספרים, כי חסד תובע זכות מהמלך לצדיקים להנחילם חיים נצחיים ואלו הם החיים, והפחד תובע לנפש

ז"ל בראש השנה על דעת חכמי הקבלה הרמוז בהם לשלשה אבות העליונים הנראה מזה דמאמר הנה כי הרמוז לתשובה ולתפארת ישראל ולצדיק והספר הרמוז הנה הוא הצדיק הנקרא זה והוא עושה תולדות הה"ד זה ספר תולדות:

פירוש הרקאנאטי על התורה - פרשת אמור

וסוד שלשה ספרים הנפתחים בראש השנה רמוז לשלשה אבות העליונים שהמלך פועל בשלשתן אברהם כנגד צדיקים גמורים יצחק כנגד הרשעים יעקב כנגד הבינוניים כי המדה שאדם מחזיק היא הנמשכת אליו להעלותו ולייחדו. וכתב החכם ר' עזרא ז"ל צריך אתה לדעת כי שש קצוות הידועים שהם מלאכת שמים וארץ הכל נקרא ספר כי הם בנין אותיות וכתובה וזהו כל הכתוב לחיים בירושלם (ישעיה ד' ג') ר"ל ירושלים של מעלה ונקרא כמו כן כסא וזהו מאחז פני כסא (איוב כו' ט') ולכך אמר מספרך אשר כתבת (שמות לב' לב') ועל ספרך כולם יכתבו (תהלים קלט' טז). ימחו מספר חיים (תהלים סט' כט') כל הנמצא כתוב בספר (דניאל יב' א'). ודע כי בהיות הקטיגור תובע דין מלפני המלך יתברך בראש השנה לתת חשבון על כל מה שעשו

ספר ארון העדות - פרק שמיני

אמנם מאמרם ג' ספרים נפתחים בראש השנה, של צדיקים גמורים ושל רשעים גמורים ושל בינוניים. כבר ידעת כל מעשה השפלים הכל כפי מצב המערכת. והנה כאילו הוא כתוב בהם ורשום בהם כל אשר עתיד להיות בענייני העולם השפל בדברים הטבעיים. ולזה נטה החכם האומר בני חיי ומזוני לאו בזכות תליא מילתא אלא במזל תליא מילתא. רוצה לומר כח התולדת והוא כח המוליד רמזו במלת מזוני כי כל אלו הטבעיות תלויים בפעולת הגלגל והעניינים האלו הם אשר נכתבו ונרשמו בגלגל. וזה כי לא יהיה בעת היות הגלגל על נקודת קו השווה אז כל הכוכבים מורים על כלל העולם.

והנה שמים על דרך משל נקראו ספרים לפי דעת זה, כתיב וְנִגְלוּ כִסְפֵי הַשָּׁמַיִם וְכָתִיב אֶמְחֶנּוּ מִסְפְּרֵי מִסְפְּרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ מוֹסֵף עַל הַדְּבָרִים הַנִּכְתָּבִים אֲצַלְנוּ לֹא יִשְׁכַּחוּ. לכן רמז פעולת השם אשר אין שכחה ולא משוא פנים לפניו כאילו הם כתובים בספר. אמנם מאמר ג' ספרים דע כי במזל מאזנים כבוד שבתאי והוא העוצר והרופא הגופים ובית נוגה תורה על הזנות ועל פריה ורביה והוא מקום קלון השמש ובהיות הכוכב במקום קלון ושפלותו יהיה חלוש הכח. והנה נחלש הכח החיוני והם כנגד עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. לכן אמר כי ביום ראש השנה אשר הוא נקודת משה היום נפתחים ג' הגלגלים בגלגל המזלות ר"ל גלגל לבנה וגלגל השמש וגלגל ה' כוכבי לכת בגלגל ה' גלגל המזלות ושם יקבלו

לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב וכל העולם כלו כאלו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת העולם כלו לכף זכות כו':

הגר"א - יהל אור - ליקוטים עמ' 202

פירשו הראשונים "וכל מעשיך בספר נכתבין" הוא האויר שהוא ספירי, וכל מעשה או דיבור נחקק באויר והאויר חיוני ונעשה בריה שלימה, והוא פועל האדם. וכמו שהעולם נברא בספר וספר וסיפור - כן כל מעשה האדם, כי בצלם אלהים כו'. וג' ספרים נפתחים בראש השנה, של צדיקים כו' (ר"ה טז, ב), כי כל קלין ומעשים לא אתאבידו ובראש השנה נפתחים גן עדן וגיהנם, ואף שלכל מעשה של אדם יש פרט מיוחד, מכל מקום כולם נכללין בכלל אחד והם מלבוש האדם. ולכן צדיקים נכתבין כו' למעלה שגן עדן גבוה מהארץ שלנו, ושל רשעים לגיהנם למטה, ושל בינונים תלוין באויר העולם הזה, עד יוה"כ. והענין שנסתבכו בה המפרשים - העיקר הוא שכאן מיירי לענין העולם הבא. וצדיקים ורשעים אף החתימה בראש השנה ושל בינונים אף הכתיבה ביום הכפורים. וענין הדין בעולם הזה דעבדין ליה יום טב (קידושין לט, ב), אבל דין העולם הזה לכל אדם בשוה והכתיבה כולם בראש השנה והחתימה כולם ביום הכפורים (עיי' מ"ש רבינו באורח חיים סוף סימן תקפ"ב). וכן התפלות של הגאונים בג"ר על העה"ב כי העה"ב שם בחג"ת אתפשטות דבינה. ובג"א על העה"ז כי שם מלכות ואין בין מים עליונים למים כו' וכמ"ש בריש קו המדה.

פירוש משנה ראשונה לספר יצירה לרמח"ל ז"ל

ותבין בכאן סוד גדול, שהוא ענין "כל מעשיך בספר נכתבים". ותראה שספר עולה כמנין שם, וזה כי אחר שנצטיירו הצורות לממה, חוזרים ונרשמים למעלה. והיינו, "גלמי ראוי עיניך ועל ספרך כולם יכתבו", וכן "ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו", ובסוד זה נעשה ג' ספרים, שבהם נכתבים כל החותמות שנחתמים, כי החותמות נחתמים כולם בג' בחינות - עולם שנה נפש. ועניני הנפש נכתבים בספר אחד בפני עצמו, והיינו גלמי, והיינו "על ספרך כולם יכתבו". דברי עולם נקרא ספר הזכרונות, ודברי השנה - דברי הימים. וה"ס, "מי יספר שחקים בחכמה", והענין, כי הנה כל הנברא הוא הודעת פעולותיו יתב' שמו, שזה מורה על ענין אחד, וזה מורה על דבר אחר, והוא כמו ה' [הוי"ה] שאינו השורש עצמו, אבל מורה עליו, כך כל הנבראים כולם הם ממש שמו של הקב"ה, וזהו, "כל הנקרא בשמי". וזה בבחינת השראת הצורה על החומר שפירשתי למעלה, שאז חוזרים כולם להיות רק שמו של הקב"ה. ואז בבחינה זאת נרשמים למעלה בשכינה עצמה בסוד ספר. וזה כדי לקבוע ההנהגה על ידיהם בחר עוד חסד:

החוטאת לטורדם ולהחליפם חילוף אחר חילוף עד שובם אל ה', והת"ת מחזיק בבינונים אלה הם מחצה על מחצה ואין ממתים אלא מניחם עד י"ב יום התשובה המטה כלפי החסד בישראל והוא שלא להוסיף חטא על פשע ועון, ובאמת בני כשהמקטרג תובע דין מהבינה לקחת חשבון מישראל על כל מה שעשו כל השנה כולה אז מדת הדין הרפה כבושה ומכוסה מכל חיילי מעלה בעבור שבנה יחידה הנאצל מבפנים בא לדין לפני הבינה ונכמרו רחמים על בנה והוא שאומר ודוד עולה במעלה הזתים עולה ובוכה וראש לו חפוי כדי להתכסות מכל גדודי מעלה בעלותם לראות בדין בנה כי יראו פן יכבו את גחלתם, והחרדה הזאת מסמא"ל וליילית כי הלכו בכל כחם למצוא מקום לקטרג וכראותן שיצחק ברך את יעקב בע"כ הוכרחו להליץ טובה על ישראל, וגם דע שהמלכות זכרונות ושופרות כולם רומזים בבינה אשר היא האצילה הזכר הוא ת"ת המשפיע ומשפר לעטרה מלשון שופרא, וגם הוא מלך על כולם ר"ל הבינה, ועל שכל א' כלול מי' וע"כ י' פסוקים לכל אחד, וכן תקיעות שלשים כי רומזים לג' תקיעה תרועה תקיעה וכ"א כלול מי', וי לממעט, ואלו התקיעות מאה, מיושב שלשים, ושלשים בתוך התפלה בלחש, ושלשים בחזרת התפלה, וי' להשלים המאה שלא יהיה כנ"י חסרה, וסוד התפלה וט' ברכות שבמוסף הכל יתבאר בנוסחאות סליק סוד ר"ה והתקיעה:

ספר שושן סודות - אות תקמו - ענין הג' ספרים שנפתחים בר"ה

ענין הג' ספרים שנפתחים בר"ה:

הו'. ג' ספרים נפתחים בר"ה הרמז לג' אבות העליונים שמלך עליון פועל בהם אברהם נגד צדיקים גמורים יצחק נגד רשעים גמורים ויעקב נגד בינונים. כי המדה שהאדם מחזיק בה היא משגחת עליו. וי"א כי כל שש קצות הם נקראים ספרי השי"ת כי הם בנין האותיות וכתובה. וכולם נותנים ושולחין איגרותיהן לעיר הקודש שנאמר כל הכתוב לחיים בירושלים, ר"ל ירושלים של מעלה. וכן הוא אומר מחני נא מספרך אשר כתבת. ימחו מספר החיים כל הנמצאים. כתוב בספר. ולפי זה יהיה ג' ספרים חפ"ת נה"י ת"ת צי"ע ומלכות. ומלכות תרמוז לרשעים גמורים וצי"ע לבינונים ות"ת לצדיקים גמורים:

אחרונים

ספר תולעת יעקב - [סוד התשובה]

ונחתמים למיתה מדה כנגד מדה. והבינונים כנגד המכריע תלויים ועומדים עד יום הכפורים, אם זכו ועשו תשובה הרי הכריעו הכסא לכף זכות נכתבים ונחתמים לחיים. והיינו דאמרינ בשלהי פ"ק דקידושין (מ, ב) תנו רבנן

התגלות עולם המחשבה, ויש לכל מחשבה עליה, ונעשה גם כן מחשבתם:

חסידות

ספר בעל שם טוב על התורה - פרשת נח

קכט. שלשה ספרים נפתחים בראש השנה וכו' (ר"ה דט"ז ע"ב) ספרים, רצה לומר דיבורים, וצדיקים גמורים הם שכל דיבורם בדברי קדושה בתפלה ובתורה, הם לייחד הדיבור (קכ) בעולם המחשבה, שבכל תפלה ודברי תורה צריך להאמין שמיחד בוודאי עולם הדיבור בעולם המחשבה, אם הוא בכוונה, ואף על פי שמתפלל ואין נותנים לו בקשתו מה שהוא מתפלל, עם כל זה באתערותא דלתתא שהוא מיחד עולם הדיבור בעולם המחשבה בזה הוא גורם למעלה גם כן כזה, ואלו בני אדם שכל כוונתם לייחד עולם הדיבור עם עולם המחשבה הם צדיקים גמורים, וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ד"ל ע"ב) אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, רצו לומר שיחשוב שמה שחסר לו [חסר למעלה גם כן] (קכא) וכן בשלומי לא יפסיק, דהיינו כשמתפלל בכוונה אז הקדוש ברוך הוא מתפאר בעולם הדיבור, ובא ההתפארות בכל העולמות ונופל עליו גם כן התפארות, ויזהר שלא יבטל מהדבקות שיש לו, לחשוב בהתפארות שלו איך הוא מתפלל בכוונה גדולה:

בינונים הם אותן בני אדם שבתפלתם מכוונים גם לזה שיעשה הקדוש ברוך הוא בקשתם מה שהם צריכים בצרכי עולם הזה, והם תלויים ועומדים עד יום הכיפורים, ר"ל עולם המחשבה הנקרא יום הכיפורים, ור"ל שהוא תלוי ועומד עד המחשבה ר"ל אחרי כוונת הלב, אם כוונתם לשם שמים בבקשת צרכי העולם הזה, כדי שיהיו פנויים לעבודתו יתברך שמו, אז גם הם נכתבין לחיים, כי גם בכוונתם נתייחד עולם הדיבור עם עולם המחשבה וכו':

(צוואת הריב"ש דט"ו ע"א רמזי אגדות בס"ס אור תורה דס"ה):

ספר בעל שם טוב על התורה - פרשת נח

קל. האדם כשידבק את עצמו להדיבורים, הדיבורים ימליצו בעדו, והוא, שלא תהיה כוונתו לשום דבר, רק לדבק עולם הדיבור, לעולם המחשבה, וזהו פירוש ג' ספרים נפתחים בראש השנה, ספר הוא לשון דיבור, סיפור של צדיקים שכוונתם אינו כי אם לייחד עולם הדיבור לעולם המחשבה, נכתבים לאלתר לחיים, פירוש, שהם מתדבקים לאלתר להיות חיים, בינונים שכוונתם לייחד וגם בשביל שיעשה הקדוש ברוך הוא רצונם, בינונים תלויים ועומדים עד יום הכיפורים, שאז הוא

(כתר שם טוב ח"ב ד"ד סע"ב, לקוטי אמרים ד"ד ע"ד):

ספר דגל מחנה אפרים - דרוש לשבת תשובה ד"ה או

שלשה ספרים נפתחים בראש השנה וכו' צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים פירוש כשהצדיקים עומדים לבקש ולהתפלל להקב"ה כל מגמותיהם לקרב אליו להיות שורה בתוכם ונעשה חומר לחותם לאמת וחיים לאלתר ורשעים להיפך פירוש שאינם עושים עצמן כלי לא אל הקב"ה ולא אל הצדיקים והחותם אין לו על מה שיחותם את עצמו שהם אינם מתיצבים כמו לבוש שאינם רוצים בזה לכן נחתמים לאלתר למיתה שהוא היפך חיים ונחתמים בחותם אשר לעומת החיים אשר עשו עצמן לבוש וחומר אליו ובינונים תלויים ועומדים עד יום הכפורים והמשכיל יבין:

ספר מגיד דבריו ליעקב - אות לד

כשמדבר יחשוב ברמז קול ודיבור וידבר ביראה ואהבה, ויחשוב שזה מדבר עולם הדיבור מפיו, אז מעלה הדיבורים במחשבה. האדם כשידבק עצמו להדיבורים, הדיבורים ימליצו בעדו, והוא, שלא יהיה כוונתו לשום דבר רק לדבק עולם הדיבור לעולם המחשבה. וזהו פי' ג' ספרים נפתחים בר"ה, ספר הוא לשון דיבור, סיפור, של צדיקים, שכוונתם אינו כ"א לייחד עולם הדיבור לעולם המחשבה - נכתבים לאלתר לחיים, שהם מתדבקים לאלתר להיות חיים. בינונים, שכוונתם לייחד וגם בשביל שיעשה הקב"ה רצונם, תלויים ועומדים עד יום הכפורים שאז הוא התגלות עולם המחשבה. ויש לכל המחשבה עליה, ונעשה ג"כ מחשבתם. וזהו הכתיבה, שמדבק האדם מחשבתו להקב"ה ונרשם במחשבתו מה שיארע לו:

ספר אוהב ישראל - פרשת בראשית

וזהו שלשה ספרים נפתחים. מחשבה דיבור מעשה. שאילו עושין רושם למעלה לכן נאמר בס"י המליך אות יו"ד במעשה כי כן כח הפעל החכמה שהיא אות יוד במעשה. ועיקר התגלות במעשה כי סייג לחכמה שתיקה (אבות פ"ג מ"ג).

עבודת ישראל פרשת נצבים

וכבר ידוע דברי אדונינו מו"ר הגאון מהד"ב זצ"ל כי הכתיבה לחיים בספר, פירושו החקוקה במחשבתו של אדם. כי הרשע בזוכרו את עונותיו ונפחד ונרעד ואין לבו ברשותו לשוב אל ה', הרי זה נכתב לאלתר למיתה, סימן לדבר המחשבות המבלבלות אותו ומפיגין את לבו באימת מות. מה שאין כן הצדיקים, הגם שהם זוחלים ורועדים

הולך ומכנס אחד אחד וכשמזכיר על אחד מביא מורך בלב האדם, וכשמהרהר בתשובה על זאת כנ"ל בלב שלם ביה הוא מתיר העון ומכפרו, וביקש ולא מצא, ואדרבה נעשה לו כזכיות ובוזה נסתתמו טענותיו של היצר ומקבל האדם הברכות:

ספר פרי הארץ - פרשת תצוה

והוא ענין תפלת משה רבינו ע"ה שאמר (שמות לב, לב) ואם אין מחני נא מספרך וכו' וארז"ל (ר"ה טז ע"ב) על זה ג' ספרים נפתחים וכו' ובספר יצירה (פ"א מ"א) בסופר וספר וספור כידוע שהמה ג' אותיות השורש משכיל שכל מושכל, ומשה רבינו ע"ה בתפלתו יצא מן האותיות אל האחד שהוא ענין למחות על קדושת שמו ית', והוא ענין שמע ישראל במסירת נפש ליחד שמו ית' כמבואר בס' ציוני שהיא מלשון וישמע שאל את העם (ש"א

ר' צדוק הכהן מלובלין - מחשבות חרוץ אות יא

וכך קיבלתי, כי העולם כולו הוא ספר שעשה ה' יתברך [ונהירנא דבילדותי ראיתי ספר מאור עינים להאדומי ושם מביא בשם ספר מיוחס לחנוך אצל האומות וכמדומה דשם נמצא קצת שמץ דבר מזה איך כל הנבראים שבעולם הם צורת אותיות שחקק ה' יתברך בעולמו שהוא ספרו] ושהתורה הוא פירוש שעשה וחיבר על אותו ספר. והם קושט דברי אמת כי התורה היא נובלות אותיות המחשבה עצמם שנתגלמו ונתלבשו בציוור אותיות הכתב, מה שאין כן העולם הוא רק רושם והיכר בעלמא, ועל ידי התורה יכולים להבין הרמיזות של הרושם וההיכר שיש במעשים על מה שבמחשבתו יתברך ומכל מקום גם כל מעשה ונבראי העולם כולו הם ספר שלם שבו חקק כל אותיות המחשבה דרך העלם גדול שאין שום נברא ויצור שאינו רושם על דבר וענין מיוחד במחשבתו יתברך, דלא תהו בראה והכל בכוונה מיוחדת למענהו לקילוסו ולגלות על ידי זה כבוד שמים, וכמו שאמר הרבי ר' בונם ז"ל על מלאה הארץ קנייניך רצה לומר איך לקנות אותך ולהשיג אותו יתברך:

ר' צדוק הכהן - ספר ליקוטי אמרים - ספר יהושע

אבל מובא בזה (ויקהל ר'). אית ספר לעילא ואית ספר לתתא וכו' ספר עילאה ספר תתאה כולה איקרי תורה מה בין האי להאי אלא ספר עילאה איהו תורה שבכתב וכו' ספר תתאה דא תורה דאיקרי תורה שבעל פה וכו' עיין שם לשונו, וביאור זה דע כי ספר נקרא חקיקת דברי חכמה ואין חילוק אם חקיקה על הנייר והדפותרא או על דבר אחר וכמו שהיה התורה קודם שנברא העולם עיין במדרש כונן (פרשה א'), אבל גם החכמה כשהיא חקוקה במוח הרי מוחו ספר החכמה. והנה כמו האדם שמחבר ספר רצה לומר גילוי דברי חכמתו לכל ובו גנוז חכמתו

מאימת השי"ת הם בוטחים בישועתו וחסדו ומתחזקים לשוב אל ה' והם נכתבים לאלתר לחיים וחקוק במחשבתם הכתיבה לטובה, והגם שבאים לו איזה הרהורים המזכירים לו עונותיו אשר הם רומזים אל הקטרוג למעלה, מכל מקום הם מסיחים דעתם אל גודל התשובה ועזיבת החטא מהיום והלאה ובקבלת עול מלכות שמים ולבטוח בחסדו הגדול, ומכוונים שם ע"ב המורה על חסד הבורא ית"ש עכ"ל:

ספר עבודת ישראל - פרקי אבות פרק חמישי

יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר כו'. הענין הוא, כי כשהיצר הרע בא אל האדם לבטלו מעבודת השי"ת ואין לו במה לבטלו, אז מזכיר לו מעשיו הרעים שעשה באמרו איך אתה באת להתפלל ולעבוד לפני בוראך ואיך לא תבוש מפניו לדבר דבר, זכור נא לימים הראשונים הרבה פעמים עשית כך וכך והסכלת עשו, ועתה מדמה את עצמך כצדיק ובוזה מבטלו מעבודתו. ובוזה רומז לנו התנא שלא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא ירע לבבך כלל בזה, רק תעזי פניך ותעמוד בעזות ובתוקף כל לפני בוראך, וענית ואמרת לפניו יתברך ודאי שכן הוא לפי מעשי לא הייתי כדאי לעמוד לפניך, ואף על פי כן בטוח אני במדת טובך שאל תשיבני אחור ואפיל תחינתי לפניך ואסדר שבחך לפניך כי חפצת בי כי אתה טוב לכל ורוצה ומרוצה לשבים וחפץ בתפלתם, ובפרט בימים נוראים, כי כמו ששלשה ספרים נפתחים למעלה כמו כן נפתחים ג' ספרים בלב האדם עצמו וכנ"ל.

כי כמו שהיצר מזכיר מעשיו למעלה מביא מורך בלבבו ומכניע לבבו ומבלבל מחשבתו ואין לו פה להשיב, אך האדם לא ישים זאת אל לבו, רק בבוא לו זאת תיכף יהרהר בתשובה לפניו יתברך כי הוא בוחן לבות וכליות ויקבל עליו שלא לעשות עוד כדבר הזה ויעמוד על מעמדו ויזרו עצמו מאוד מאוד לבל יפול ממחשבתו ולא ידאג על הראשונות כלל כי אם בשונו מדרכו בתשובה שלימה ובלב שלם לפניו יתברך, כי הוא יודע מחשבות אדם וסר עונו וחסאתו יכופר ולא יהיה עוד פתחון פה להיצר הרע להסטין עליו ולבטלו מעבודתו. ועיקר התשובה היא שיחליט בלבו בתשובה חלוטה ומוחלטת לבל יעשה עוד כדבר הזה ובודאי יכפר לו השי"ת, וכמ"ש (דברים ל, א) והשבות אל לבבך. וביותר כי הענין שכתוב ביצחק איך שלקח יעקב הברכות הוא רומז הכל על ימים הנוראים, ובפרט דאיתא במדרש (ב"ר טז) כשאמר יצחק לעשו הבא לי ציד (בראשית כז, ג), הלך לצוד ציד, וכל עוף שצד וקשר אותו והניחו והלך לצוד אחרים, בא המלאך והתיר העוף ופרח לו וכשחזר לא מצא, כן עשה כמה פעמים עד ששהה כל כך שנטל יעקב את הברכות. וכמו כן בראש השנה כשפותחין הספרים ואומרים להיצר לצוד ציד, רצ"ל צא ובקש מעשי בני אדם, ובעוד שהוא

כך מצינו חכמת ה' יתברך נגלית בעולם שברא העולם בחכמה כמו שנאמר (משלי ג', י"ט) בחכמה יסד ארץ וכמו שאמרו (ראש השנה ל"א.) ברא הכל בחכמתו ובתרגום (ירושלמי בראשית א', א') בראשית בחכמתא, והבריאה היא המגלה חכמתו יתברך הרי היא כספר שחקוק עליה כל חכמתו יתברך, והוא הנקראת ספר של ה' יתברך וכדתנן בריש ספר יצירה (פרק א') דחקק עולמו בשלושה ספרים, והוא ספר הנזכר במשנה דאבות (ב', א') וכל מעשיך בספר נכתבים [ועיין בראשית חכמה פרק ה' משער התשובה בשם ה"ר יוסף יעבץ]:

ועיין עבודה זרה (ה'). וכי ספר היה לו לאדם הראשון מלמד שהראה וכו' ובבבא מציעא (פ"ה ע"ב) נזכר ספרא דאדם הראשון, רק רצה לומר כנזכר לעיל החקיקה שנחקק במקור חוצבו שהוא אדם הראשון שהיה כולל כל הנפשות זה נקרא ספרא דאדם הראשון, [ועיין עבודת ישראל פרשת נצבים פירוש הכתיבה לחיים בספר, ועיין בפירוש הראב"ד לספר יצירה ריש פרק ג' פירוש שלושה ספרים נפתחים, ועיין שערי היחודים שער ג' סוף פרק ל"ח בביאור ספרא דאדם הראשון וספרא דחנוך]. וכן התורה גם היא מפת הבריאה כולה כמו שהמשילוח בבראשית רבה (א', א') לכך גם הוא נקרא ספר חכמתו יתברך:

תומס אקווינס

תרגום והקדמות איילת אבן עזרא¹

סיימו עם הייעוד מראש. כן? לא? בעיקרון כן, אבל ברוך השם יש גם מטאפורות בעולם, והשאלה הקצרצרה הבאה שלנו נוגעת לספר החיים. האם הוא באמת רק מטאפורה לייעוד מראש או שיש במושג הזה טיפה יותר מאשר הפניות למה שכבר דנו בו לעיל? הישארו עימנו.

1.24

כעת יש לדון בספר החיים, ובנוגע לכך נשאלות שלוש שאלות:

ראשית, מה הוא ספר החיים?

שנית, ספר חיוו של מי הוא?

שלישית, האם ניתן להימחק מספר החיים?

1.24.1

טוב אני יודעת שמתבקש משאלה על ספר החיים שנדבר על דברים חשובים נורא כמו מי לחיים ומי לא, אבל מה לעשות שחובבת היסטוריה של הספר אנוכי, וגם של האופן שבו סכולסטיקנים מנתחים מטאפורות? והרי תומס ואנחנו יודעים שבעצם בנושא הייעוד מראש טיפלנו כבר. אהבתי במיוחד את זה שספר הוא משהו שכותבים בו דברים שצריך לעשות (לעולם עזר הזיכרון שלי לגרונדיבום בלטינית עבור תלמידי הוא agenda, דברים שצריך לעשות), וגם את התשובות לטענות שמזכירות שכותרות לספרים זה לא נורא אינפורמטיבי, ואם למשל אתם רואים "ספר המלחמה" או "ספר החיים" על המדף, שימו לב שזה יכול להיות, ובכן, כל מיני דברים.

לסעיף הראשון נתקדם כך.

1. נראה שספר החיים אינו זהה עם הייעוד מראש. נאמר בספר בן-סירא 24: "כל אלו ספר החיים". גלוסה: "דהיינו הברית החדשה והישנה". זה אינו הייעוד מראש. לפיכך ספר החיים אינו זהה עם הייעוד מראש.

2. מעבר לזה, אוגוסטינוס בספר העשרים של "על עיר האלוהים" אמר שספר החיים הוא מעין כוח אלוהי אשר באמצעותו נחרטים בזיכרון לכל אחד מעשיו הטובים או הרעים. כוח אלוהי כזה נראה לא שייך לייעוד מראש, אלא יותר למה שמיוחס ליכולת האלוהית. אם כך, ספר החיים אינו זהה עם הייעוד מראש.

3. מעבר לזה, כנגד הייעוד מראש ישנה הדחייה. לפיכך, אם ספר החיים היה הייעוד מראש, היינו מוצאים גם ספר מוות, בדומה לספר החיים.

אך מנגד ניצב האמור בגלוסה על הפסוק מתהילים 68 "ייחמו מספר חיים" - "ספר זה הוא ידיעתו של האל שבה ייעד מראש לחיים את מי שידע מראש".

אני משיב שיש לומר שספר החיים בהתייחסו לאל נקרא כך באופן מטאפורי, כדימוי הלקוח מענייני אנוש. מקובל אצל בני האדם שמי שנבחרים לדבר מה נרשמים בספר, כמו חיילים או יועצים, אשר פעם נקראו "האבות הרשומים". עולה מהדברים שנדונו לעיל שכל

¹ <https://www.facebook.com/groups/563771267636065>

המיועדים מראש נבחרים על ידי האל לקבלת חיי הנצח. לרישום הזה של המיועדים מראש קוראים ספר החיים. אומרים באופן מטאפורי שמהו נרשם בשכלו של מישהו כאשר הוא מוחזק איתן בזיכרונו, לפי הפסוק בספר משלי 3 "תורת אל תשכח ומצוותי ינצור ליבך", ומעט אחרי כן, "כתבם על לוחות ליבך", שכן גם בספרים חומריים כותבים דברים כדי לסייע לזיכרונו. לכן ידיעתו של האל עצמה שבה הוא שומר איתן את העובדה שהוא ייעד מראש אנשים מסוימים לחיי הנצח, נקראת "ספר החיים". זאת, מפני כפי שהכתוב בספר הוא סימן לדברים שיש לעשותם, כך ידיעת האל היא מעין סימן אצל עצמו, לאנשים שיש להובילם אל חיי הנצח, לפי האמור באגרת השנייה אל טימותי 2: "יסוד חזק העמיד איתן וזה חותמו: יודע האדון אשר לו."

לטענה הראשונה אפוא יש לומר שיש שתי משמעויות לספר החיים. האחת, רישומם של מי שנבחרו לחיים, וכך אנו מדברים כיום על ספר החיים. המשמעות השנייה שיכולה להיות ל"ספר החיים" היא רישומם של מי שמובילים אל החיים, וזאת בשתי צורות - או כדברים שיש לעשותם, וכך הברית החדשה והישנה נקראות ספר החיים, או כדברים שכבר נעשו, וכך הכוח האלוהי שבאמצעותו לכל אחד נשמרים בזיכרון מעשיו מכונה ספר החיים. בדרך זו "ספר מלחמה" יכול להיקרא הן ספר שבו כתובים הנבחרים ללחימה, הן ספר שבו נמסרת אמנות הלחימה, והן ספר שבו מגוללים את מעשיהם של לוחמים.

מכאן ברור הפתרון לטענה השנייה.

לטענה השלישית יש לומר שלא נהוג לרשום את מי שנדחים, אלא את מי שנבחרים, ולכן אין ספר מוות תואם, כפי שיש ספר חיים לייעוד מראש.

לטענה הרביעית יש לומר שספר החיים נבדל מהייעוד ראש מבחינה מושגית, מפני שהוא כולל בתוכו את ידיעת הייעוד מראש, כפי שעולה גם מן הגלוסה שהובאה.

1.24.2

מה בעצם נמצא בספר החיים? האם הוא רק רק לייעוד מראש או אולי גם מי שזוכים בחסד? או החיים הטבעיים? או אולי כתוב שם לחיים גם אלוהים עצמו, שהרי גם הוא חי את חיי התהילה? אמל"ק - בלי כלכלי מוח, רק המיועדים מראש רשומים שם, הנבחרים. אין סיבה לרשום מה שטבעי, בין אם אלו חיי הטבע של האדם או חיי התהילה שטבעיים לאל, או לרשום בספר הלוחמים את מי שרק מתחמש ולא באמת יילחם בפועל. בהצלחה שיהיה 😊

לסעיף השני נתקדם כך.

1. נראה שספר החיים אינו מתייחס רק לחיי התהילה של המיועדים מראש. ספר החיים הוא ידיעת החיים. האל מכיר באמצעות חיוו את כל החיים האחרים. אם כך, ספר החיים נקרא כך בראש ובראשונה ביחס לחיים האלוהיים, ולא רק ביחס לחיי המיועדים מראש.

2. מעבר לזה, כפי שחיי התהילה הם מהאל, כך גם חיי הטבע. אם ידיעת חיי התהילה מכונה ספר החיים, אזי גם ידיעת חיי הטבע תכונה ספר החיים.

3. מעבר לזה, יש אנשים הנבחרים לחסד ולא לחיי התהילה. הדבר עולה ממה שנאמר ביוחנן 6, "כלום לא בחרתכם תריסר ואחד מכם הוא השטן?" ספר החיים הוא רישום הבחירה האלוהית, כאמור. אם כך, הוא נוגע גם לחיי החסד.

2. מעבר לזה, כל דבר שנמצא במשהו, נמצא בו בדרך התואמת לדבר בו הוא נמצא. ספר החיים הוא דבר נצחי ובלתי משתנה. אם כך, כל דבר שנמצא בו נמצא שם לא באופן זמני, אלא ללא שינוי ובאופן בל יימחה.

3. מעבר לזה, המחיקה היא היפוכה של הכתיבה. איש לא יכול להיכתב מחדש בספר החיים. לפיכך, גם אינו יכול להימחות משם.

אך מנגד ניצב האמור בתהילים 68: "יימחו מספר חיים".

אני משיב שיש לומר, שיש האומרים שלא ניתן להימחות מספר החיים מבחינה ממשית, אולם יכול אדם להימחות על פי דעתם של בני אנוש. נהוג בכתובים לומר שדבר-מה קורה כאשר הוא נודע. מבחינה זו, אומרים על אנשים מסוימים שהם נכתבו בספר החיים כאשר ישנם אנשים הסבורים שהם אמנם נכתבו שם, בגלל הצדיקות שראו בהם. כאשר מתגלה בעולם הזה או בעתיד לבוא, שהם בטלו מן הצדיקות הזו, אומרים עליהם שנמחקו משם. כך גם מסבירה את המחיקה הזו הגלוסה על הפסוק מתהילים 68, "יימחו מספר החיים".

ברם, אי ההימחות מספר החיים נמנית על פרסי הצדיקים, על פי הפסוק מחזון יוחנן 3, "המנצח ילבש בגדים לבנים ולא אמחה את שמו מספר החיים", ומה שמוכתח לקדושים לא מצוי רק בדעתם של בני האדם. לפיכך, אפשר לומר שמחיקה או אי מחיקה מספר החיים אינה נוגעת רק לדעתם של אנשים אלא גם למציאות עצמה. זאת, מפני שספר החיים הוא רישומם של אלו המכוונים לחיי נצח. אנשים מכוונים לחיים אלו בשל שני דברים: בשל הייעוד האלוהי מראש, וההכוונה הזו לעולם אינה בטלה, ובשל החסד. כל בעל חסד ראוי מעצם כך לחיי נצח. ברם, הכיוון הזה בטל לעתים, מפני שאנשים מסוימים, הואיל וקיבלו את החסד, כוונו להשיג את חיי הנצח, אך בטלו מהם בגלל חטא מוות. לפיכך, אלו שכוונו להשגת חיי הנצח בשל הייעוד האלוהי מראש כתובים בספר החיים במלוא מובן המילה. אך על אלו שכוונו להשיג את חיי הנצח שלא בגלל הייעוד האלוהי מראש אלא אך ורק בשל החסד, אומרים שנכתבו בספר החיים רק במובן מוגבל, מפני שהם כתובים שם כמי ששייגו את חיי הנצח לא כעניין כשלעצמו, אלא כעניין התלוי בסיבה. אנשים כאלה יכולים להימחק מספר החיים, מפני שהמחיקה לא מתייחסת אל הידיעה האלוהית, כאילו האל יודע דבר מה מראש ואחר כך אינו יודע, אלא לדבר הידוע. האל יודע שאדם מסוים כוון קודם אל חיי הנצח ואחרי כן לא כוון, הואיל ובטל מן החסד.

לטענה הראשונה, אפוא, יש לומר שהמחיקה, כאמור, לא מתייחסת לספר החיים מצד הידיעה מראש, כאילו יש באל יכולת השתנות כלשהי, אלא מצד הדברים הידועים מראש, שהם עצמם נתונים לשינוי.

לטענה השנייה יש לומר, שאף שהדברים מצויים באל באופן בלתי משתנה, בכל זאת כשהם לעצמם הם משתנים, ולכך מתייחסת המחיקה מספר החיים.

לטענה השלישית יש לומר, שבאותו אופן שבו אומרים שאדם נמחה מספר החיים, אפשר לומר שהוא נכתב שם מחדש - או בהתאם לדעת האנשים, או בהתאם לכך שהשיג מחדש את ההתכוונות אל חיי הנצח באמצעות החסד. עניין זה נכלל גם הוא תחת הידיעה האלוהית, אך לא מחדש.

3. מעבר לזה, יש אנשים הנבחרים לחסד ולא לחיי התהילה. הדבר עולה ממה שנאמר ביוחנן 6, "כלום לא בחרתכם תריסר ואחד מכם הוא השטן?" ספר החיים הוא רישום הבחירה האלוהית, כאמור. אם כך, הוא נוגע גם לחיי החסד.

אך מנגד ספר החיים הוא ידיעת הייעוד מראש, כאמור. הייעוד מראש לא מתייחס לחיי החסד, אלא במידה שבהם הם מכוונים אל התהילה, מפני שהמחזיקים בחסד אך מורחקים מהתהילה אינם מיועדים מראש. ספר החיים, נקרא אפוא רק ביחס לתהילה.

אני משיב שיש לומר שכאמור לעיל ספר החיים משמעו מעין רישום או ידיעה של מי שנבחרו לחיים. אדם נבחר למה שלא מתאים לו מבחינת טבעו. כמו כן, מה שהוא נבחר אליו מודרך על ידי תכלית, שכן הלוחם אינו נבחר או נרשם כדי להתחמש, אלא כדי להילחם: זהו התפקיד המיוחד שלשמו מכוונת הלחימה. חיי התהילה הם תכלית המצויה מעל הטבע, כאמור לעיל. לכן ספר החיים מתייחס לחיי התהילה.

לטענה הראשונה אפוא, יש לומר שהחיים האלוהים, אף בהיותם חיי תהילה, טבעיים לאל. לכן לא מתיימרת לגביו בחירה, ולכן גם אין ספר חיים, שכן איננו אומרים שאדם מסוים נבחר לכך שתהיה לו תחושה, או למשהו אחר מבין הדברים שנובעים מן הטבע ממילא.

מכאן מתברר גם הפתרון לטענה השנייה, שכן ביחס לחיים הטבעיים אין בחיר ולכן גם לא ספר חיים.

לטענה השלישית יש לומר, שחיי החסד אינם עונים להגדרת התכלית, אלא להגדרה של דבר מה המכוון לתכלית. לפיכך אומרים שאדם נבחר לחיי החסד רק במובן שבו חיי החסד מכוונים אל התהילה. בשל כך, המחזיקים בחסד אך מורחקים מן התהילה אינם מכוונים "נבחרים" במובן הפשוט של המילה, אלא רק במובן מוגבל. בדומה לכך, לא אומרים עליהם שהם כתובים בספר החיים במובן הפשוט של המילה, אלא רק במובן מוגבל, כלומר במובן שקיימת לגביהם במערכת ידיעה אלוהית על כך שיהיה להם יחס מסוים לחיי הנצח מעצם השתתפותם בחסד.

1.24.3

הכתיבה היא היפוכה של המחיקה, כותב תומס בסעיף הזה, שעוסק באפשרות להימחות מספר החיים. אז אחרי שכבר נכתבו לחיים, אפשר פתאם להימחק? שני פתרונות מאד שונים מוצעים כאן. האחד - שזה עניין של מה שאנשים חושבים - אנשים אומרים על מישהו שהוא נכתב או שנמחק כי נראה להם שהוא צדיק או לא, אבל אלוהים כותב עם עט ולא עם עיפרון. תומס לא אוהב את זה, למרות שזה פותר כמה דברים, ובמקום זה הולך למקום שקצת סותר את הדברים הקודמים. אפשר להיות כתוב בעצם בשתי דרכים, לפי התוצאה - לחיי הנצח יש, או לחסד, כלומר לסיבה שתוביל אל חיי הנצח. את החסד הזה אפשר לאבד. אבל עזבו את כל זה ואחרי שאתם קוראים כאן קראו את הדרשה המופלאה של יעקב צ. מאיר על הספרייה האלוהית, מחיקות, זיכרון ושכחה. קישור בתגובה הראשונה כנהוג.

==

לסעיף השלישי נתקדם כך.

1. נראה שאיש לא נמחה מספר החיים. אוגוסטינוס אומר בספר העשרים של "על עיר האלוהים", שידעתו של האל מראש, אשר אינה יכולה לשנות, היא ספר החיים. לא ניתן להחסיר משהו

יעקב צ. מאיר²

דברים שדרשתי בהאוניברסיטה לקראת ראש השנה מעניין הספרים הנפתחים

כולנו כותבים רשימות: רשימות מכולת, רשימות לזכרון, ספרים, מאמרים, שירים, פסקי דין, החלטות לשנה החדשה. המלים נוצרות בתוכנו, בתוך החומר האורגני בר החלוף שאנחנו. במעשה הכתיבה הן יוצאות מאיתנו ונקבעות בחומר, שאיננו חלק מאיתנו, כתעודת ביטוח. בעוד שנה נוכל להוציא את הנייר ולראות כיצד קיבענו את המחשבה לפני שנה. הזכרון הוא חומר אורגני שמשתנה כל הזמן, היום אני זוכר אחרת משזכרתי אתמול, ואילו החומר הכתוב דומם, הוא יכול לפעמים להישרף ולהכלות, אבל הוא איננו תלוי בזיכרון שלנו. הזיכרון שלנו, גם של הדברים החשובים ביותר, העקרוניים, ביותר, ימיו שבעים שנה, אם בגבורות שמונים שנה. ואילו הנייר הכתוב – אפשר להיכנס למערה בקומראן ולמצוא מגילות שכתבו בני אדם בשר ודם לפני אלפיים שנה.

אחרי חטא העגל דורש משה מהקב"ה לשאת את חטאת בני ישראל, "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת", והקב"ה עונה לו "מי אשר חטא לי אמחנו מספרי". בדומה לכך מופיע גם בתהלים, לגבי הרשעים "ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו". למדנו – לקב"ה ישנו ספר, רשימה, קובץ אקסל, ובו כתובים שמות לזכרון. אם התנאי שהציב משה לא יתמלא הוא מבקש להימחק מן הספר, והקב"ה אומר לו שרק החוטאים ימחקו מן הספר. אפשר היה לדמיין את הקב"ה עם זכרון אין סופי ומוחלט, לא אורגני ולא משתנה, שאפשר לאכסן בו את כל החיים, אבל הדמיון המקראי איננו כזה, הקב"ה שמשה מדבר איתו צריך כביכול מכשיר חיצוני שכזה שיחזיק את החלטותיו, שישמור עבורו את הזכרון, ספר שהקב"ה יוכל לחזור ולקרוא בו גם לאחר זמן, ולמרות שהחלטה יכולה לשתנות, הספר עצמו לא ישתנה. הספר הזה מיטונימי למציאות, הימחקות ממנו משמעה ככל הנראה מוות, והיזכרות בתוכו משמעה חיים. ספר חיצוני לקב"ה, כפי שהמציאות חיצונית לו. כביכול היינו יכולים להיכנס למערות קומראן, או להיכל אחר כלשהו – ספרים תמיד נמצאים בהיכלות, הזכרון תמיד שוכן בארכיטקטורה – ולמצוא בהן יום אחד את הספר הזה, עם רשימת השמות שבו. ממצא ארכיאולוגי, מתפורר, ועם זאת מתחדש תדיר.

המון שאלות עולות מן הדימוי – איך מארגן הקב"ה את הידע בספר? איך נראית רשימה יעילה עבור הקב"ה? האם הכתיבה נעשית על נייר? על קלף? מאיזו חיה? האם האותיות מצויירות בדיו? בעפרון? בחקיקה באבן? ובאיזו שפה? האם המחיקה נעשית באמצעות העברת קו? אולי מחיה או גירוד? המחיקה היא מוחלטת? האם אפשר לראות מה היה כתוב ונמחק? יש דודלים בשוליים? הערות גליון? תוספות לאחר החתימה? אנימציות בפינות? ואיך עובד בעצם הקשר שבין הספר לבין המציאות? האם כל מי שנולד נכתב בו אוטומטית, או שהקב"ה כותב אותו בעצמו? מיד? או אחרי שנותנים לו שם? וכשמישהו מת מה? הוא נמחק? או מסומן או משהו? ואם מישהו נמחק בחייו, כמו שמשה ביקש, הוא מת מיד? או שיש לו ארכה מסוימת לחזור בתשובה? האם אפשרי לחיות בעולם תוך התחמקות מעינו של הקב"ה? לחיות חיים מתוקים, להישכח? ואם כן – זה אומר שמי שנשכח יהיה בן אלמוות?

הצדקת קיומו של הספר במובנו האנושי, הצדקת קיומם של הספרים שלנו, הוא פוטנציאל הקריאה בהם. כל כותב כותב עבור קורא מדומיין כלשהו שיבוא במהרה או לעתיד לבוא. מיהו הקורא המדומיין של ספרו של הקב"ה? יש מי שיכול לקבל את הרשות לקרוא בו? זהו פרדוקס הספר האלוהי – הידע שוכב שם, הצדקת קיומו של הספר היא אפשרות הקריאה בו, אבל הידע הזה סמוי מן העין.

בחזון יוחנן מפותח המיתוס בכיוון מסויים, הקב"ה יושב על הכסא ובימינו מגילה כתובה פנים ואחור, וחתומה בשבעה חותמות אלגוריים, איש איננו יכול לפתוח את הספר ולקרוא בו, אלא רק השה השחוט לבדו שיוכל לשבור את החותמות ולקרוא. גם כאן הספר הוא אחד, אבל עיקר הדרמה נעוצה לא בכתיבה ובמחיקה אלא בהיתר לקרוא אותו. להציף ברשימותיו של הקב"ה.

עוד למדנו – ביוחנן הספר הוא אחד, והכתיבה בו כבר נעשתה. לא לחינם דן תומס, כפי שהראתה Ayelet Even- Ezra לאחרונה בסעיף היומי, בשאלה האם הכתיבה בספר החיים זהה לפרדסטיניציה או שונה ממנה. האם מדובר בספר שבו כתוב העתיד, או אולי בספר שבו כתוב ההווה? הוא מכיל את הפרדסטיניציה או חורג ממנה? והאם בכלל יש בו גם צד שמתעד את העבר? בשביל מה? בשביל מי? התמונה הזו משתנה באופן די דרמטי בטבריה של המאה השלישית לספריה, ר' כרוספדאי אומר בשם ר' יוחנן:

האחד עליו דיבר משה רבינו? והוא מתרץ "מחני נא" - זה ספרן של רשעים, "מספרך" - זה ספרן של צדיקים, "אשר כתבת" זה ספרן של בינוניים (שם).

כביכול, אם נתבונן היטב בפסוקים העוסקים בספר האחד ונפרק אותם למרכיביהם, נוכל למצוא בתוכם את שלושת הספרים חבויים. המיתוס המשולש מתגלה מתוך מיתוס הספר האחד. מתוך אפשרות המחיה "מחני נא", מתגלה ספרן של רשעים, שהוא בעצם מבחינה מסויימת ספר המחוקים, ארכיון הנשכחים. אל יעלה על לבך שהקב"ה שוכח. כמו לשרתים האינסופיים של גוגל במדבר נוואדה, עליהם מאופסן האינטרנט כולו, הכתוב והמחוק - גם לארכיון האלוהי אין קץ ותכלה.

שנה טובה, כתיבה טובה, חתימה טובה

שלושה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים, זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה (ר"ה טז ע"ב).

הסנריו של הדרשה די ברור: השומע חושב בינו לבין עצמו, הרי אני אינני באמת צדיק, ומצד שני גם רשע גמור אני לא, עשיתי כמה עבירות, עשיתי כמה מצוות, אני כנראה בינוני. אם כן, הדין שלי תלוי ועומד. אפשר לדמיין גם מתי נאמרה המימרה הזו, מן הסתם בין ראש השנה ליום הכיפורים, ומטרתה הרטורית הברורה - להפעיל את השומע שתופס את עצמו כבינוני לחזור בתשובה ולהתכוון בתפילה.

אבל אגב כך נוצר כאן מיתוס חדש על ספר הזיכרון של הקב"ה. לא עוד ספר אחד בינארי, שאפשר להיכתב בו או להימחק ממנו, אלא ספריה שלמה. זאת ועוד - הספרים הללו נפתחים רק לקראת ראש השנה והרשימות נערכות מחדש בכל שנה, כלומר לכאורה לא כתוב בהם דבר, וכל אחד מן החיים יכול להיכתב בהם. אבל במפתיע - אפשר רק להיכתב בהם, ואין שום אפשרות להימחק. בשמות ובתהלים הכתיבה פירושה חיים ואילו המחיקה פירושה מוות. יתר על כן, אנחנו שומעים על הספרים בשני הפסוקים רק בגלל אופציית המחיקה. הכתיבה כביכול נעשית מאליה ואיננה זוקקת פסוק, ואילו האיום במחיקה הוא שמייצר את התיעוד של הספר התנכי. ואילו בתלמוד - כתיבה בספר הצדיקים פירושה חיים, כתיבה בספר הרשעים פירושה מוות, והכתיבה בספר הבינוניים פירושה רשימת המתנה, נחזור אליך במהרה לפי הנתונים שיאספו עד י' בתשרי. בינתיים תעשה מה שאתה יכול, תעבוד על רשימת הפרסומים, תאסוף המלצות. בהצלחה.

הרחבת הספריה מספר אחד לשלושה משמעותה היא החלת הזיכרון על כל המרחב הקיים. מעתה אין יותר אפשרות של שיכחה, וגם לא של השכחה. משה לא יכול לדרוש "מחני נא מספרך אשר כתבת", מקסימום - העברני נא לספר אחר. זוהי תמונת עולם שבה הקב"ה איננו עוצם את עיניו לעולם ואיננו שוכח דבר. לא לחינם מיד אחרי הדרשה הזו מובאת סוגיה קצרה בה מעומתת התפיסה החדשה הזו עם התפיסה המקראית. ר' אבין שואל, מה עם הפסוק מתהלים "ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו"? ומתרץ: "ימחו מספר" - זה ספרן של רשעים גמורין, "חיים" זה ספרן של צדיקים, "ועם צדיקים אל יכתבו" זה ספרן של בינוניים. רב נחמן בר יצחק מעלה את הקושיה הקשה יותר, מה נעשה עכשיו עם הספר